

17.11.2021

VN/14302/2019

LAUSUNTOYHTEENVETO

Ilmastolain uudistus

Sisällys

1 Johdanto	1
2 Lausuntopyyntö ja lausunnonantajat.....	2
3 Tiivistelmä.....	2
4 Yksityiskohtainen palaute.....	5
4.1 Yleisiä huomioita.....	5
4.2 Hiilineutraaliustavoite ja päästövähennystavoitteet (2 §)	7
4.3 Valtion viranomaisen ja kunnallisen viranomaisen edistämismääräys (5 §)	10
4.4 Suunnittelujärjestelmä, erityisesti uusi maankäyttösektorin suunnitelma (7–13 §)	12
4.5 Ilmastopolitiikan seuranta ja ilmastovuosikertomus (15–18 §)	15
4.6 Saamelaiskulttuurin edistäminen, saamelainen ilmastoneuvosto (mm. 14 §, 21 §)	16
4.7 Suomen ilmastopaneeli (20 §)	18
4.8 Muutoksenhaku (22 §).....	18
4.9 Esityksen vaikutukset.....	21
4.10 Muita huomioita	23
Liite 1: Lausunnonantajat	24
Liite 2: Lausuntopyyntöjen jakelu.....	27

1 Johdanto

Suomen tavoitteena on olla hiilineutraali vuoteen 2035 mennessä. Ilmastolaki uudistetaan, jotta tämä tavoite toteutuu. Sanna Marinin hallituksen ohjelman mukaan ilmastolain ohjausvaikutusta vahvistetaan. Hallitusohjelmassa linjataan myös, että lakiin lisätään päästövähennystavoitteet vuosille 2030 ja 2040. Samoin todetaan, että ilmastolain vuoden 2050 tavoitetta päivitetään. Edelleen hallitusohjelman mukaan ilmastolakiin otetaan mukaan maankäyttösektori sekä hiilinielujen vahvistamista koskeva tavoite.

Ympäristöministeriö asetti 16.1.2020 työryhmän valmistelemaan ehdotusta ilmastolain uudistamiseksi. Työryhmän tehtävänä oli valmistella tarvittavia keskeisiä muutoksia voimassa olevaan ilmastolakiin. Työryhmässä olivat ympäristöministeriön lisäksi edustettuina liikenne- ja viestintäministeriö, maa- ja metsätalousministeriö, oikeusministeriö, työ- ja elinkeinoministeriö sekä valtiovarainministeriö. Työryhmän päättäessä työnsä laadittiin ”Muistio ilmastolain uudistamista valmistelevan työryhmän työstä” (31.3.2021). Hallituksen esityksen valmistelu jatkui työryhmän työn päätyttyä virkatyönä ympäristöministeriössä.

Esityksen tavoitteena on hillitä ilmastonmuutosta ja edistää ilmastonmuutokseen sopeutumista. Keskeisenä tavoitteena on varmistaa, että Suomi saavuttaa hiilineutraaliuden viimeistään vuonna 2035 ja sen jälkeen hiilinegatiivisuuden. Vuoden 2035 hiilineutraaliustavoitteen lisäksi esityksessä ehdotetaan säädettäväksi päästövähennystavoitteet vuosille 2030 ja 2040. Vuodelle 2050 asetettua päästövähennystavoitetta päivitetäisiin verrattuna voimassa olevaan ilmastolakiin ja säädettäisiin myös nielujen vahvistamisen tavoitteesta. Samoin hallitusohjelman mukaisesti ilmastolain suunnittelujärjestelmä laajennettaisiin koskemaan maankäyttösektoria. Esityksellä perustettaisiin myös uusi saamelainen ilmastoneuvosto.

2 Lausuntopyyntö ja lausunnonantajat

Ympäristöministeriö lähetti luonnoksen hallituksen esitykseksi laajalle lausuntokierrokselle 2.7.2021. Lausuntokierros päättyi 6.9.2021. Ympäristöministeriö pyysi lausuntoa yhteensä 147 eri taholta. Pääosa lausuntopyynnön saaneista vastasi pyyntöön. Myös muut kuin lausuntopyynnön jakelussa mainitut tahot pystyivät antamaan lausuntonsa. Lausuntoja annettiin määräaikaan mennessä yhteensä 448 kappaletta, joista pääosa (414) lausuntopalvelu.fi -palvelun kautta. Tavanomaisten lausuntojen ohella 108 lasta ja nuorta osallistui Nuorten akatemian osallisuuden osaamiskeskuksen järjestämiin työpajakuulemisiin. Kuulemisista laadittiin yhteenveto, jonka ympäristöministeriö on käsitellyt lausuntona. Lisäksi Joensuun Tulliportin normaalikoulun 9 D-luokka toimitti yhteisen lausunnon, joka on huomioitu lausuntojen käsittelyn yhteydessä.

Lausunnot ovat julkisia ja löytyvät hankesivustolta osoitteesta <https://valtioneuvosto.fi/hanke?tunnus=YM036:00/2019>. Yksityishenkilöiden antamat lausunnot löytyvät pääosin lausuntopalvelu.fi -palvelusta.

3 Tiivistelmä

Valtaosa lausunnonantajista näki ilmastolain uudistuksen tarpeellisena ja kannatti uudistuksen tavoitteita. Erityisesti päästövähennystavoitteet nähtiin onnistuneena uudistuksena. Saamelaiden oikeuksiin liittyviin ehdotuksiin suhtauduttiin myös pitkälti myönteisesti. Moneen esityksen kohtaan lausunnonantajat ehdottivat korjauksia tai lisäyksiä. Erityisesti kunnille ehdotettu edistämisvelvoite herätti kriittisiä huomioita lausunnonantajissa.

Ministeriöt pitivät pääosin uudistusta kannatettavana tai suhtautuivat uudistukseen neutraalisti. Joitain esityksen kohtia ja valmistelussa tehtyjä ratkaisuja arvosteltiin. Ministeriöiden lausunnoissa kiinnitettiin erityistä huomiota ilmastopolitiikan suunnittelujärjestelmän kokonaisuuteen sekä siihen, että työ- ja elinkeinoministeriön johdolla vaalikausittain valmisteltua ilmasto- ja energiastrategiaa ei esityksessä ehdotettu sisällytettäväksi ilmastolakiin. Nähtiin muun muassa, että strategian rooli olisi selostettava nykyistä selkeämmin esityksessä.

Ministeriöiden näkemykset jakoutuivat liittyen kunnallisille viranomaisille esitettyyn yleiseen edistämismallitukseen. Osa lausunnonantajista näki ehdotuksen epätasällisenä säännöksen muotoilun vuoksi. Ehdotus sai kuitenkin kannatusta osalta lausunnonantajista. Ehdotettu muutoksenhakusäännös herätti osin hyvin kriittisiä huomioita ministeriöissä. Toivottiin harkintaa ja tarkennusta erityisesti liittyen muutoksenhaun valitusperusteeseen sekä valitusoikeutettujen tahojen piiriin. Osa lausujista korosti kustannustehokkuuden tärkeyttä sekä toivoi perusteellisempaa selvitystä esityksen taloudellisista vaikutuksista. Osa lausujista antoi myönteistä palautetta uudesta saamelaisesta ilmastoneuvostosta.

Muut valtion viranomaiset ja liikelaitokset, kuten Valtiontalouden tarkastusvirasto, Tilastokeskus ja Metsähallitus, pitivät uudistusta tärkeänä ja useaa esityksen kohtaa kannatettiin. Esityksen tavoitteet nähtiin hyvinä ja päästövähennystavoitteiden katsottiin lisäävän ilmastopolitiikan ennakoitavuutta sekä helpottavan suunnittelua ja raportointia. Myös saamelaisten oikeuksia koskeviin kirjauksiin suhtauduttiin myönteisesti ja maankäyttösektorin sisällyttäminen lakiin nähtiin tarpeellisenä uudistuksena. Kriittisiä huomioita herätti muun muassa ilmastopolitiikan suunnittelujärjestelmän epäselvä suhde ilmasto- ja energiastrategiaan sekä saamelaisen ilmastoneuvoston nimitysmenettelyn ylimalkaisuus. Täsmennyksiä ja lisäyksiä esitettiin määritelmäsäännökseen ja toivottiin kestäväen kehityksen tavoitteen kirkastamista. Lisäksi toivottiin tarkennusta siihen, miten valmistelussa kerätyt lasten näkemykset on huomioitu esityksessä.

Alueviranomaiset, kunnat ja kuntayhtymät suhtautuivat pääosin myönteisesti esitykseen. Kunnallisille viranomaisille osoitettava yleinen edistämismallitus nähtiin merkittävänä ja hyvänä uudistuksena. Osa lausujista näki, että valtion ja erityisesti kunnallisten viranomaisten edistämismallitusta tulisi täsmentää sekä ehdotettu "mahdollisuuksien mukaan" –muotoilu poistaa. Lausunnoissa toivottiin tuotavan sekä ELY-keskusten että maakuntien liittojen roolia näkyvämmäksi lakiin. Lisäksi moni lausuja korosti muihin lakihankkeisiin liittyvien kytkentöjen tarkastelun tärkeyttä. Nähtiin, että tarkastelu suhteessa maankäyttö- ja rakennuslakiin sekä luonnonsuojelulakiin olisi tarpeen. Useassa launnossa katsottiin, että ilmastopolitiikan seurannassa olisi huomioitava myös kulutusperäiset päästöt.

Ylimmät laillisuusvalvojat ja KHO suhtautuivat uudistukseen neutraalisti, mutta esittivät monipuolisesti kehitystä ja korjauksia vaativia kohtia. Muun muassa oikeudenmukaisuuden sekä kestäväen kehityksen käsitteitä toivottiin täsmennettävänä. Muutoksenhakusäännöksessä nähtiin merkittäviäkin selvennys- ja korjaustarpeita esimerkiksi lainvastaisuuden arvioinnin osalta. Myös muutoksenhakusäännöksen asianosaikäsitteeseen toivottiin selvennystä. Saamelaista ilmastoneuvostoa pidettiin myönteisenä ehdotuksena.

Valtaosa **järjestöistä** piti esitystä kannatettavana ja tärkeänä. Hiilineutraaliustavoite ja uudet päästövähennystavoitteet saivat muutamaa lausunnonantajaa lukuun ottamatta vahvaa kannatusta. Muutama ympäristöjärjestö esitti tiukempia päästövähennystavoitteita ja toivoi lisättäväksi kirjauksen siitä, että päästövähennystavoitteita päivitetään tieteen edistymisen myötä. Toimialojen etujärjestöjen lausunnoissa korostettiin toimialojen laatimien vähähiilisten tiekarttojen merkitystä ja toivottiin niihin laajemmin viitattavan esityksessä. Toimialojen etujärjestöt esittivät kriittisiä huomioita esityksen vaikutustenarviointiin, joka katsottiin puutteelliseksi erityisesti yritysvaikutusten ja kansantaloudellisten vaikutusten osalta. Lisäksi ilmasto- ja energiastrategia toivottiin sisällytettävän esitykseen. Palkansaajajärjestöt puolestaan esittivät kriittisiä huomioita siihen, että esityksessä ei säädetä ilmasto- ja energiastrategiaan liittyvistä osallistumismahdollisuuksista. Palkansaajajärjestöt katsoivat lausunnoissaan myös, että oikeudenmukaisuutta käsitteenä ja keinona ei ole käsitelty riittävästi esityksessä. Erityisesti työntekijöiden oikeudenmukaisen siirtymän käsitteen avaaminen ja toimenpiteet nähtiin puuttuvan esityksestä. Moni lausunnonantaja esitti kuntien yleiseen edistämisvelvoitteeseen muutosta niin, että velvoitteesta poistettaisiin ”mahdollisuuksien mukaan” –muotoilu. Saamelaisten oikeuksien sisällyttämistä ilmastolakiin kannatettiin vahvasti erityisesti ihmisoikeus- ja ympäristöjärjestöjen lausunnoissa.

Tutkimuslaitokset ja yliopistot suhtautuivat esitykseen pääosin myönteisesti. Hiilineutraaliustavoite vuodelle 2035 sekä uudet päästövähennystavoitteet nähtiin kunnianhimoisina ja ne saivat kiitosta. Osa lausujista kuitenkin katsoi, että esitettyjen päästövähennystavoitteiden kiristäminen voi olla välttämätöntä ilmastomuutoksen edetessä. Esityksen puutteena pidettiin sitä, ettei laissa asetettaisi poistumien kasvulle määrällistä tavoitetta. Useat lausunnonantajat totesivat, että kuntien yleinen edistämisvelvoite on muotoiltu liian väljästi. Esitettiin, että yleisen edistämisvelvoitteen ohella tai sen sijaan voitaisiin velvoittaa kunnat asettamaan oma päästövähennystavoite tai laatimaan ilmastotiekartta. Kriittisiä huomioita lausunnonantajissa herätti myös maankäyttösektorin ilmastosuunnitelman päivitysaikaväli. Katsottiin, että päivitys vähintään joka toinen vaalikausi on liian harvoin. Osa lausunnonantajista näki epäselvänä sen, milloin ilmastovuosikertomus synnyttää hallitukselle velvoitteen asettaa lisätoimia. Lisäksi luonnoksen 6 §:n joihinkin määritelmiin toivottiin tarkennusta ja ehdotettiin myös uusia määritelmiä sisällytettäväksi lakiin. Muutama lausunnonantaja toivoi täydentämistä taloudelliseen vaikutustenarviointiin.

Suomen ilmastopaneeli piti uudistusta tärkeänä ja ajankohtaisena. Päästövähennystavoitteiden osalta ilmastopaneeli totesi esitysluonnoksen olevan onnistunut. Kriittisiä huomioita lausunnonantajassa herätti muun muassa se, että nettonielulle ei esitetä numeerista tavoitetta. Lausunnoissaan ilmastopaneeli ehdotti, että kunnille sisällytettäisiin velvoite laatia ja määräajoin päivittää ilmastosuunnitelma. Ilmastopaneeli näki, että ehdotettuun kuntien edistämisvelvoitteeseen sisältyvä ”mahdollisuuksien mukaan” –muotoilu on tarpeeton ja vesittää velvoitetta. Esityksen yhtenä ongelmana ilmastopaneeli näki esityksen soveltamisalan, eli sen, että päästökaupan ala on jätetty suunnittelujärjestelmän ulkopuolelle. Lisäksi ilmastopaneeli huomautti, että kuluttajanäkökulman sisällyttäminen keskipitkän aikavälin ilmastosuunnitelmaan olisi tarpeen. Ilmastopaneeli näki, että esityksen määritelmiä joltain osin olisi tarpeen tarkentaa ja täydentää.

Kansalaisilta tuli runsaasti palautetta esitykseen. Valtaosa suhtautui ilmastolain uudistamiseen myönteisesti, mutta näki paljon korjaustarpeita esityksessä. Moni lausunnonantaja korosti, että päästövähennystavoitteet ovat tärkeitä ja että tavoitteet on säilytettävä lausuntokierroksen version mukaisina. Valtion ja kuntien yleistä edistämismääräystä koskeva säännös herätti paljon kriittisiä huomioita lausunnonantajissa. Nähtiin, että ”mahdollisuuksien mukaan” –muotoilu on liian löyhä eikä takaa riittäviä ilmastotoimia. Puutteena nähtiin myös, ettei esityksessä ehdoteta sanktiojärjestelmää niihin tilanteisiin, joissa päästövähennystavoitteita ei olla saavuttamassa. Lisäksi esitettiin, että ilmastolain tulisi olla velvoittava myös yksityiselle sektorille. Moni lausunnonantaja korosti myös kansalaisten tiedonsaannin turvaamisen tärkeyttä.

Yritykset suhtautuivat pääosin myönteisesti esitykseen. Puutteena nähtiin, ettei ilmasto- ja energiastrategian roolia suhteessa suunnittelujärjestelmään ole kuvattu tai määritelty.

Saamelaiskäräjät piti ilmastolain uudistamista tärkeänä ja näki hyvänä, että lain ja suunnittelujärjestelmän tavoitteeksi asetettaisiin myös saamelaisten kielen ja kulttuurin turvaaminen. Saamelaiskäräjät esitti lisättäväksi viittausta heikentämiskieltoon esityksen perusteluihin. Saamelaiskäräjät kannatti uutta säännöstä siitä, että suunnitelmien valmistelussa olisi pyydettävä lausunto saamelaiskäräjiltä, kolttien kyläkokoukselta sekä saamelaiselta ilmastoneuvostolta. Saamelaiseen ilmastoneuvostoon liittyen saamelaiskäräjät piti tärkeänä, että neuvosto olisi pysyvä elin, joka asetettaisiin esimerkiksi neljäksi vuodeksi kerrallaan.

Ahvenanmaan maakuntahallitus piti esitystä kannatettavana viitaten erityisesti siihen, että maankäyttösektori sisällytetään lakiin ja että kustannustehokkuutta, oikeudenmukaisuutta ja kestävä kehitystä painotetaan ilmastotoimissa.

Tavanomaisen lausuntokierroksen ohella palautetta esitykseen tuli myös Nuorten akatemian osallisuuden osaamiskeskuksen järjestämien **lasten ja nuorten työpajojen** kautta. Yhteensä niissä kuultiin 108 14–17-vuotiasta. Suurimmassa osassa vastauksista ilmastolain suunta nähtiin hyvänä. Nuoret kiinnittivät huomiota haastavien käsitteiden ja ilmaisujen määrittelyyn ja toivottiin niiden selkeämpää määrittelyä. Lisäksi tuli yhteinen lausunto **Joensuun Tulliportin normaalikoulun 9 D-luokkalaisilta**. Lausunnossa ilmastolain uudistamista pidettiin myönteisenä asiana. Osa oppilaista piti hiilineutraalius- ja päästövähennystavoitteita hyvinä, mutta huolta herätti tiukan tavoitteen saavuttaminen ja toimijoiden vastuun ottaminen.

4 Yksityiskohtainen palaute

4.1 Yleisiä huomioita

Valtaosa lausunnonantajista suhtautui ilmastolain uudistukseen myönteisesti sekä näki esityksen tärkeänä. Esityksen tavoitteita kannatettiin laajasti. Moni lausunnonantaja oli tyytyväinen laajaan kuulemiseen ja kansalaisten osallistumiseen esityksen valmistelussa. Nähtiin myönteisenä, että maankäyttösektori ehdotetaan sisällytettäväksi lakiin.

Muutama lausunnonantaja esitti kriittisiä huomioita uudistukseen kokonaisuudessaan. Maa- ja metsätalousministeriö esitti enemmistöstä poikkeavan näkemyksen todetessaan, ettei ministeriö ole vakuuttunut tarpeesta tehdä ilmastolain suuruudistus tai sen tuomasta lisäarvosta. Myös Aalto yliopiston filosofian yksikkö suhtautui kielteisesti uudistukseen katsoessaan, että esitys on historiallisesti kestävä, aatteellisesti vanhentunut sekä oikeudenmukaisuuskäsitykseltään yksipuolinen.

Ilmastolain luonnetta kommentoitiin monessa lausunnossa. Muutama lausunnonantaja korosti, että ilmastolaki on luonteeltaan puitelaki. Oikeuskanslerinvirasto totesi lausunnossaan, että ilmastolaki on valtiosääntöoikeudellisilta tehtäviltään tavoite- ja suunnittelulaki, jonka tehtävänä on antaa pitkäjänteisesti, eduskunnan vaalikausien ja eri hallitusten hallituskausien ylittävällä tavalla jatkuvuutta ja vakautta ilmastomuutoksen hillintää ja siihen sopeutumista koskevalle Suomen kansalliselle tavoitteenasettelulle. Oikeuskanslerinvirasto korosti, että ilmastolaissa ei säädetä yksityisten oikeuksien ja velvoitteiden perusteista tai viranomaisten toimivaltuuksista. Oikeusministeriö huomautti, että ilmastolaki on luonteeltaan viranomaisia koskeva tavoitteellinen puitelaki, johon ei sisälly eri toimialoja koskevaa aineellista lainsäädäntöä, eikä lailla ole siten välittömiä vaikutuksia toiminnanharjoittajiin tai muihin yksityisiin tahoihin. Maa- ja metsätalousministeriö esitti samansuuntaisen kannan ja piti perusteltuna, että ilmastolaki olisi jatkossakin suunnittelujärjestelmää koskeva puitelaki eikä maa- ja metsätalousministeriön näkemyksen mukaan sisältäisi aineellista sääntelyä.

Erityisesti järjestöt ja kansalaiset näkivät, että ilmastolain tulisi olla esitettyä velvoittavampi ja lisäksi sen tulisi olla oikeusjärjestelmää läpileikkaava. Esimerkiksi Suomen YK-nuoret totesi lain ja sen nojalla laadittavien suunnitelmien ja kertomusten välillisen vaikutuksen yksityiseen sektoriin ja kuluttajien käyttäytymiseen olevan täysin riittämätön. Muun muassa Hengitysliitto esitti, että ilmastolain yhteyksiä muuhun lainsäädäntöön ja ilmastolain tavoitteiden vaikutusta muun lainsäädännön ja yhteiskuntapolitiikan tavoitteiden valmisteluun on tarpeen vahvistaa. ELY-keskukset huomauttivat yhteisessä lausunnossaan, että hiilineutraaliustavoitteen toteuttaminen tulee olemaan haastavaa, kun laki ei juurikaan aseta uusia velvoitteita tai toimenpiteitä. Lain ohjausvaikutus uhkaa ELY-keskusten mukaan jäädä pieneksi. Kansalaisten lausunnoissa esitettiin, että ilmastolain ja sen nojalla laadittujen suunnitelmien tulisi olla sitovia koko oikeusjärjestelmälle. Ilmastolain muihin lakeihin tehtäviä kytkentöjä käsitellään myös luvussa 4.10 ”*Muita huomioita*”.

Osa lausunnonantajista katsoi, että lain soveltamisalaa tulisi laajentaa. Moni ehdotti tähän viitaten, että ilmasto- ja energiastrategia tulisi sisällyttää ilmastolakiin, jotta päästökauppa-sektori tulisi osaksi lakia. Muutoinkin nähtiin monessa lausunnossa epätarkoituksenmukaisena, että ilmasto- ja energiastrategia jäisi ilmastolain ulkopuolelle. Huomautettiin, että suunnittelujärjestelmästä voi tulla vaikeaselkoinen ja hallinnollinen taakka saattaa kasvaa tarpeettomasti. Ilmasto- ja energiastrategian asemaan tullutta lausuntopalautetta käsitellään tarkemmin luvussa 4.4 ”*Suunnittelujärjestelmä, erityisesti uusi maankäyttösektorin suunnitelma (7–13 §)*”.

Lasten ja nuorten asemaan ja kuulemiseen otettiin kantaa monessa lausunnossa. Lapsiasiavaltuutetun toimiston lausunnossa kommentoitiin aihetta perusteellisesti. Lapsiasiavaltuutetun toimisto huomautti, että esitysluonnosta lukiessa jää hieman epäselväksi,

miksi joissain kohdissa puhutaan lapsista ja nuorista, ja toisaalla pelkästään lapsista tai nuorista. Lisäksi lapsiasiavaltuutetun toimisto kiinnitti huomiota siihen, että lasten osallistumisoikeuden kannalta on oleellista, että lapsille mahdollistetaan osallistuminen heille sopivassa ympäristössä ja heille sopivalla tavalla. Lapsiasiavaltuutetun toimiston mukaan olisi tervetullutta, että vaihtoehtoiset kommunikaatiokeinot sisällytettäisiin uuteen ilmastolakiin tai ainakin sen esitöihin selkeästi.

Lapsiasiavaltuutetun toimiston ohella esimerkiksi Maan ystävät ry nosti esiin lasten ja nuorten aseman. Maan ystävät ry totesi, että esityksessä voitaisiin velvoittaa lasten ja nuorten kuulemiseen. Suomen YK-nuoret huomautti, että lakiehdotuksessa ei mainita lapsia ja nuoria kertaakaan. ALL-Youth tutkimushanke totesi lausunnossaan, että jos hankkeen on tarkoitus olla malliesimerkki nuorten kuulemisesta, olisi tärkeää, että lopputulos kuvaisi kattavammin nuorten kuulemisen vaikutuksia. Nuorten akatemian osallisuuden osaamiskeskuksen toimesta kootussa nuorten lausunnossa toivottiin vaikuttamismahdollisuuksien tuomista kouluihin. Nähtiin, että nuorille pitäisi antaa mahdollisuus vaikuttaa ilmastopolitiikkaan esimerkiksi erilaisten kyselyiden kautta.

Oikeudenmukaisuuden ja kestävän kehityksen määritelmiin ja niiden vaikutuksiin tuli lausunnonantajilta runsaasti palautetta. Palautetta käsitellään luvussa 4.2 ”*Hiilineutraaliustavoite ja päästövähennystavoitteet (2 §)*”.

Toimialojen liitot, kuten Energiateollisuus, Bioenergia ry, Elintarviketeollisuusliitto ry ja Sahateollisuus ry, katsoivat lausunnoissaan, että toimialojen laatimien vähähiilisyystiekarttojen rooli tulisi tuoda vahvemmin esiin esityksessä. Myös kustannustehokkuuden tärkeyttä korostettiin esimerkiksi Elinkeinoelämän keskusliiton sekä Teknologiateollisuuden lausunnoissa.

Joissain lausunnoissa nähtiin, että esitys ei huomioi ilmastonmuutoksen globaaleja näkökohtia riittävästi. Esimerkiksi toivottiin, että Suomen ilmastotoimien vaikutukset maan rajojen ulkopuolella mainittaisiin ja että kansainvälinen ilmastorahoitus huomioitaisiin esityksessä. Kansainvälistä ilmastorahoitusta koskevaa lausuntopalautetta käsitellään luvussa 4.4 ”*Suunnittelujärjestelmä, erityisesti uusi maankäyttösektorin suunnitelma (7–13 §)*”.

4.2 Hiilineutraaliustavoite ja päästövähennystavoitteet (2 §)

Hiilineutraaliustavoite ja muut päästövähennystavoitteet saivat laajaa kannatusta. Muutamaa lausunnonantajaa lukuun ottamatta nähtiin, että tavoitteiden kirjaaminen lakiin on hyvä ja tärkeä uudistus. Esimerkiksi oikeuskanslerinvirasto totesi lausunnossaan, että ilmastolain EU-oikeudellisen ja perus- ja ihmisoikeusvelvoitteisiin liittyvän tehokkuusvaatimuksen kannalta on tarpeen, että yleisempien päämäärien lisäksi laissa asetetaan riittävät välitavoitteet. Valtiontalouden tarkastusvirasto toi esiin, että uudet välitavoitteet lisäävät ennakoitavuutta ja tukevat ilmastopolitiikan jatkuvuutta ja pitkäjänteisyyttä. Myös järjestöjen, yliopistojen ja tutkimuslaitosten lausunnoissa korostettiin päästövähennystavoitteiden tärkeyttä. Moni lausunnonantaja näki hyvänä sen, että tavoitteet perustuvat Suomen ilmastopaneelin suosituksiin.

Muutama lausunnonantaja esitti, että tavoitteiden tulisi olla vielä esitettyä korkeammat. Sitra totesi lausunnossaan, että Suomen ilmastolakiin ehdotettu päästövähennystavoite vuodelle 2030 jää jälkeen useiden verrokkimaiden, kuten Saksan, Ison-Britannian ja Tanskan samalle vuodelle asettamista tavoitteista. Suomen ympäristökeskus totesi, että erityisesti vuosille 2040 ja 2050 asetettuja tavoitteita voi olla välttämätöntä tiukentaa edelleen. Järjestöistä esimerkiksi Suomen Luonnonsuojeluliitto katsoi, että vuoden 2050 päästövähennystavoitetta olisi päivitettävä korkeammaksi – 110–130 prosenttiin vuoden 1990 tasoon verrattuna – sillä perusteella, että nieluihin ja nielujen kehittymiseen liittyy epävarmuutta. Greenpeace ja Plan Suomi näkivät, että vuoden 2050 tavoitteen tulisi olla 95 prosentin päästövähennys.

Muutama lausunnonantaja näki, että esitetyt tavoitteet ovat liian tiukat tai että tavoitteet eivät ole tarpeellisia. Esimerkiksi Bioenergia ry ei pitänyt vuosien 2030 ja 2040 tavoitteita tarkoituksenmukaisina. Energiategollisuus katsoi, että välitavoitteiden asettaminen ennen vuoden 2050 tavoitetta voi johtaa hankaliin hallinnollisiin tilanteisiin.

Joissakin lausunnoissa nostettiin esiin myös ilmastolain tavoitetasojen arviointi ja päivittäminen tulevina vuosina. Muun muassa WWF esitti, että tavoitteet tulee päivittää ilmastotieteen kehittymisen myötä. Plan International Suomen mukaan esityksessä pitäisi määritellä tavoitteiden tarkasteluväli. Tässä yhteydessä kommentoitiin myös esityksen perusteluissa vuodelle 2025 asetettua päästövähennystavoitteiden tarkastelupistettä. Suomen tuulivoimayhdistys (STY) piti erittäin hyvänä, että lain perusteluiden mukaan hiilineutraaliustavoitetta ja päästövähennystavoitteita arvioidaan vuonna 2025. STY katsoi, että tavoitetta voidaan silloin kiristää, ei löysentää. Rakennusteollisuus ja Suomen Yrittäjät suhtautuivat lausunnoissaan myönteisesti tavoitteiden arviointiin vuonna 2025.

Moni lausunnonantaja otti kantaa myös nielutavoitteeseen. Usea lausunnonantaja totesi, että esitys on puutteellinen siltä osin, ettei siinä aseteta määrällistä tavoitetta nielujen vahvistamiselle. Esimerkiksi Suomen ilmastopaneeli, Luontopaneeli ja Ilmatieteen laitos katsoivat, että myös maankäyttösektorin päästöille ja nieluille pitää asettaa ilmastotavoitteet. Järjestöistä muun muassa Finnwatch oli pettynyt siihen, ettei hiilinieluille aseteta vastaavia tavoitteita kuin päästövähennyksille. Myös muun muassa Amnesty International Suomi ja Suomen YK-nuoret näkivät ongelmallisena, ettei nieluille ole määritelty kasvutavoitetta. Suomen luonnonsuojeluliitto esitti, että nieluihin liittyvät epävarmuudet on huomioitava nielutavoitteessa ja näin ollen nielujen olisi vuonna 2035 oltava huomattavasti päästöjä suuremmat. Hyvä tavoitetaso olisi Suomen luonnonsuojeluliiton mukaan 40 miljoonan tonnin nettonielu. Maa- ja metsätalousministeriö näki päinvastoin myönteisenä, ettei esitykseen ole sisällytetty maankäyttösektorin nettonielulle määrällistä tavoitetta.

Myös päästöjen laskentaan ja kompensointiin otettiin kantaa lausunnoissa. Esitettiin muun muassa, että kulutusperäiset päästöt on huomioitava esityksessä. Esimerkiksi Climate Move katsoi, että globaalin ilmasto-oikeudenmukaisuuden vuoksi lakiesityksen pitäisi ottaa huomioon kulutusperustaiset ja kumulatiiviset päästöt. Hyvin monessa kansalaisen lausunnossa nähtiin puutteena, että laskelmissa on huomioitu vain tuotantoperusteiset päästöt. Myös kompensatiot nostettiin esiin lausunnoissa. Metsähallituksen mukaan tulisi päästövähennystavoitteiden ohella

säätää kompensatiomahdollisuuksista tarkemmin. Sitra totesi suhtautuvansa varauksella kansainvälisten joustojen käyttöön. Joustoja tulisi Sitran mukaan hyödyntää vain siinä tapauksessa, että ne johtavat todennetusti globaalien kokonaispäästöjen vähenemiseen. Jyväskylän yliopisto nosti esiin, että nettonielun laskennassa luonnollisten nielujen osalta on varmistettava, että valtion omista laskelmista vähennetään yksityisten tekemät lisäiset hyvitykset, jotta kaksoislaskentaa ei tapahdu.

Muutama lausunnonantaja näki ongelmallisena, että esityksessä päästöt rajataan koskemaan ihmisen toiminnasta aiheutuvia päästöjä, mutta samanlainen raja ei koskisi poistumia. Maa- ja metsätalousministeriö, Helsingin yliopisto ja ACCC Ilmakehän ja ilmaston osaamiskeskus nostivat tämän kysymyksen esiin lausunnoissaan.

Esityksen 2 §:n uusi oikeudenmukaisuuteen liittyvä tavoite sai sekä myönteistä että kriittistä palautetta lausunnonantajilta. Esimerkiksi Itä-Suomen yliopiston ilmasto-, energia- ja ympäristöoikeuden keskus näki uuden tavoitteen tervetulleena. Työ- ja elinkeinoministeriö totesi launnonssaan oikeudenmukaisuuden käsitteen olevan epäselvä ja että sen kirjaaminen ilmastolain tavoitteisiin voi johtaa vaikeuteen hahmottaa lain tavoitteita. Työ- ja elinkeinoministeriö kiinnitti huomiota siihen, että oikeudenmukaisuuden käsite voi olla ristiriidassa esimerkiksi kustannustehokkuuden käsitteen kanssa. Työ- ja elinkeinoministeriö näki, että ilmastotoimien oikeudenmukaisuuden sisällöllisestä näkökulmasta lakiluonnoksessa on nostettu esille valikoitu joukko väestöryhmiä perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta, vaikka ilmastotoimien oikeudenmukaisuutta voitaisiin tarkastella myös alueellisesta tai elinkeinopoliittisesta näkökulmasta.

Moni lausunnonantaja toivoi selvennystä oikeudenmukaisuuden käsitteeseen sekä siihen, miten oikeudenmukaisuus käytännössä varmistettaisiin. Oikeuskanslerinvirasto esitti, että vaikutusarviointien hyödyntäminen oikeudenmukaisuuden edistämässä jää auki ja että siihen olisi jatkovalmistelussa ja lain toimeenpanossa tarpeen kiinnittää huomiota. Myös UNICEF nosti launnonssaan esiin, ettei esityksen perusteluissa eritellä, millä tavalla vaikutusten arviointia hyödynnettäisiin oikeudenmukaisuuden edistämässä. Oikeuskanslerinvirasto totesi lisäksi, että jatkovalmistelussa olisi aiheellista pyrkiä avaamaan oikeudenmukaisuuden sisällöllistä määritelmää ja avata myös sitä, keiden näkökulmasta oikeudenmukaisuutta arvioidaan.

SAK:n, Akavan ja STTK:n yhteisessä launnonssa todettiin, että luonnoksessa esitetty reilun siirtymän tulkinta on ongelmallinen. Merkittävänä ongelmana nähtiin, että esityksessä ei mainita YK:n Pariisin ilmastopimuksen ja ILO:n suuntaviivojen periaatteita, vaan todetaan, ettei ilmastotoimien oikeudenmukaisuutta ole vakiintuneesti määritelty lainsäädännössä tai kansainvälisissä sopimuksissa. Lisäksi ongelmallisena nähtiin, ettei 2 §:n säännöskohtaisissa perusteluissa mainita työntekijöitä reilun siirtymän kohderyhmänä. Mainitut palkansaajajärjestöt esittivät, että ilmastolain 2 § 3 momentin sisällytetään YK:n Pariisin ilmastopimuksen ja ILO:n reilun siirtymän suuntaviivojen mukainen reilun siirtymän määritelmä.

Aalto yliopiston filosofian yksikön launnonssa todettiin, että esityksen oikeudenmukaisuuskäsitys on yksipuolinen. Laajempi sosiaalinen ja ekologinen oikeudenmukaisuus jäävät Aalto yliopiston

filosofian yksikön mukaan huomiotta. Muutama lausunnonantaja, kuten Kuluttajaliitto ja Helsingin vasemmistonuoret, esitti, että laissa selvyiden vuoksi tulisi käyttää termiä sosiaalinen oikeudenmukaisuus. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos puolestaan katsoi, että päästövähennysten saavuttamiseen voisi sisällyttää oikeudenmukaisen siirtymän periaatteet, joilla tarkoitetaan ympäristöllisesti, sosiaalisesti ja hyvinvoinnin kannalta kestäviä työpaikkoja, vuoropuhelua eri ihmisryhmien välillä, eriarvoistumisen estämistä sekä kestävä talouden ylläpitämistä.

Oikeuskanslerinvirasto näki täydennystarpeita myös kestäväan kehitykseen liittyvässä tavoitteessa. Oikeuskanslerinvirasto totesi launnossaan, että esitysluonnoksen perusteluissa ei kovin laajasti avata kestäväan kehityksen sisältöä ja tavoitetta ilmastolain mukaisessa kontekstissa. Oikeuskanslerinvirasto huomautti, että esitystä voisi vielä jonkin verran rikastuttaa jatkovalmistelussa tältä osin. Kestäväan kehityksen oikeudellinen ulottuvuus kannattaisi mainita esityksessä oikeuskanslerinviraston mukaan. Oikeuskanslerinviraston ohella muun muassa Jyväskylän yliopisto sekä Metsähallitus korosti launnossaan kestäväan kehityksen määritelmän tarkentamisen tarvetta.

Muutamassa launnossa ehdotettiin lisäyksiä esityksen 2 §:ään. Esimerkiksi työ- ja elinkeinoministeriö katsoi, että 8 § 2 mom. 4 kohdan lisäksi 2 §:ssä tulisi nostaa esille se, että ilmastopolitiikan suunnitelmien laadinnassa tavoitteena olisi kustannustehokkaalla tavalla pyrkiä sekä hillitsemään ilmastomuutosta että sopeutumaan siihen. Oikeuskanslerinvirasto totesi launnossaan, että jatkovalmistelussa olisi suositeltavaa harkita, olisiko ilmastolain 2 §:n 3 momentin tavoitesäännökseen perusteltua lisätä tulevien sukupolvien oikeuksien toteutumisen varmistaminen ilmastotoimissa.

Oikeusministeriö sekä maa- ja metsätalousministeriö kiinnittivät huomiota ehdotetun 2 §:n 2 momentin tavoitteeseen, jossa viitataan Euroopan unionin ja kansainvälisiin velvoitteisiin. Oikeusministeriö huomautti, että tavoite Euroopan unionin lainsäädännön ja kansainvälisten sopimusten täytäntöön panemisesta on melko itsestään selvä, eikä liene syytä nostaa sitä erityisesti lain tavoitesäännökseen. Maa- ja metsätalousministeriö totesi pitävänsä erittäin epätarkoituksenmukaisena ehdotettuun 2 §:n säännöstä, jonka mukaan kansallisen ilmastolain suunnittelujärjestelmän tavoitteiden tulisi perustua alati muuttuviin ja moniulotteisiin kansainvälisiin ja EU:n velvoitteisiin, mikäli niiden tulkittaisiin sisältävän tiukempia tavoitteita kuin ilmastolakiin on kirjattu. Kirjaus on maa- ja metsätalousministeriön mukaan erittäin epäselvä sen suhteen, millä tavalla tulkittaisiin kasvihuonekaasujen päästöjä, poistumia tai sopeutumista koskevien tavoitteiden tiukkuutta.

4.3 Valtion viranomaisen ja kunnallisen viranomaisen edistämisvelvoite (5 §)

Esityksen 5 § herätti paljon arvostelua lausunnonantajissa. Valtaosa lausunnonantajista suhtautui myönteisesti siihen, että kunnalliset viranomaiset ja kuntayhtymät sisällytetään ilmastolakiin, mutta säännöksen muotoilu sai osakseen hyvin paljon kritiikkiä. ”Mahdollisuuksien mukaan” –muotoilu nähtiin epäonnistuneena ja moni lausunnonantaja vaati, että se poistetaan.

Moni lausunnonantaja näki säännöksen oikeudellisen merkityksen epäselvänä. Lisäksi pidettiin säännöstä epätarkoituksenmukaisena lainsäädännön ennakoitavuuden kannalta. Oikeuskanslerinvirasto totesi lausunnossaan, että kunnallisia viranomaisia koskevan säännöksen oikeudellinen merkitys jää avoimeksi. Oikeuskanslerinviraston mukaan säännöstä olisi kokonaisuutena vielä harkittava ja kehitettävä lain säännösten täsmällisyyden sekä ympäristöperusoikeuden ja EU:n ympäristölainsäädännön tehokkaan toteuttamisen näkökulmasta. Oikeuskanslerinvirasto näki, että jatkovalmistelussa olisi harkittava ”mahdollisuuksien mukaan” ilmaisun poistamista pykälästä. Säännöksen tulisi oikeuskanslerinviraston mukaan olla täsmällinen ja sen sisältöä harkittaessa olisi olennaista ottaa huomioon se, että valtion viranomaisen on edistettävä toiminnassaan tehtäviensä, toimivaltuuksiensa ja voimavarojensa puitteissa ilmastolain mukaisten tavoitteiden ja suunnitelmien toteutumista. Oikeuskanslerinvirasto korosti, että ehdotettuun lakiin ei ole perusteltua sisällyttää lähinnä julistuksenomaisia muotoiluja, vaan lain säännöksillä tulisi olla riittävän täsmällistä ja käytännössä vaikuttavaa sisältöä.

Oikeusministeriö puolestaan katsoi, että lainsäädännön ennakoitavuuden kannalta ilmastolaissa ei välttämättä voida pitää tarkoituksenmukaisena säätää yleistä, muun erityislainsäädännön nojalla toteutettavaan viranomaistoimintaan ulottuvaa velvollisuutta, ottaen huomioon, että kyse on useiden viranomaisten osalta tavanomaiseen viranomaistoimintaan nähden varsin etäällä olevasta tavoitteesta. Oikeusministeriö näki aiheellisena tarkentaa perusteluissa edistämiselvoitteen konkreettista sisältöä ja suhdetta muuhun lainsäädäntöön. Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia korosti, että ehdotetussa 19 §:ssä mainittujen ministeriöiden tehtävien lisäksi valtion alueella toimivien viranomaisten tehtävien ja vastuiden tulisi käydä ilmi laista.

Myös yliopistojen ja tutkimustahojen lausunnoissa arvosteltiin yleistä edistämiselvoitetta koskevaa säännöstä. Suomen ilmastopaneeli totesi lausunnossaan, että ”mahdollisuuksien mukaan” – muotoilu on tarpeeton velvollisuutta vesittävä ilmaus, jolla ei ole tosiasiallista sisältöä. Myös järjestöjen lausunnoissa säännös herätti kritiikkiä. Erityisesti ympäristöjärjestöt näkivät, että ilmaisua ”mahdollisuuksien mukaan” tulee vahvistaa velvoittavampaan suuntaan. Kansalaisten lausunnoissa esitettiin vahvasti, että säännös on liian löyhä ja tulkinnanvarainen eikä takaa riittäviä ilmastotoimia.

Säännökseen tuli kuitenkin myös myönteistä palautetta. Valtiovarainministeriö esitti, että säännösehdotuksen voi katsoa olevan mahdollistava ja ottavan huomioon kuntien ja kuntayhtymien erilaiset mahdollisuudet ja resurssit lain tavoitteiden edistämiseksi. Työ- ja elinkeinoministeriö näki tärkeänä, että kunnallisiin viranomaisiin kohdistuisi vain 5 §:n mukainen edistämiselvoite, joka koskisi lain mukaisten tavoitteiden edistämistä eikä lisäisi kunnille kohdistuvaa hallinnollista taakkaa siten, että rahoitusvelvoite laukeaisi. Työ- ja elinkeinoministeriö totesi, että lain suunnittelujärjestelmää koskevat keskeiset velvoitteet edelleenkin koskisivat valtion viranomaisia, etenkin valtioneuvostoa ja sen ministeriöitä.

Lausunnoissa kommentoitiin ehdotettua 5 §:ää myös lakisääteisten tehtävien asettamisen näkökulmasta. Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia totesi lausunnossaan, että edistämiselvoitetta koskeva tavoitesäännös ei ole riittävä, mikäli tarkoituksena on asettaa kunnille uusia lakisääteisiä velvoittavia tehtäviä. Kuntaliitto katsoi, että säännös on suosituksenomainen,

eikä siten ole velvoittava säännös tai edistämistehtävä. Kuntaliitto totesi lausunnossaan, että vahvempi tulkinta veloitteesta laukaisisi myös kuntien rahoitusveloitteen. Kuntaliiton mukaan uudet kuntien toimintaan vaikuttavat, ilmastolakia toteuttavat lakisääteiset tehtävät on rahoitettava täysimääräisesti.

Moni lausunnonantaja katsoi, että yleisen edistämismallin sijaan tai sen lisäksi pitäisi asettaa vaikuttavampia veloituksia kunnille. Lausunnoissa toistui ehdotus uudesta veloitteesta kunnille laatia oma ilmastosuunnitelma sekä uudesta veloitteesta asettaa kuntatasoinen päästövähennystavoite. Esimerkiksi Suomen Luonnonsuojeluliitto esitti, että kunnat tulisi velvoittaa asettamaan 1,5 asteen mukaiset päästövähennystavoitteet, laatimaan ilmastosuunnitelman ja raportoimaan ilmastotoimistaan. Myös tutkimustahot esittivät samansuuntaisia ehdotuksia. Suomen ympäristökeskus katsoi, että säännöstä tulisi terävöittää tuomalla siihen kohta, jossa kunnat veloitetaan tekemään ilmastotiekartan tai ilmasto-ohjelman, jossa kunta arvioi päästövähennysmahdollisuutensa ja sopeutumistoimiaan tavoitteineen.

Joissakin lausunnoissa kiinnitettiin huomiota siihen, ettei hyvinvointialueisiin viitata esityksessä. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen huomautti lausunnossaan, että terveys- ja hyvinvointisektorin sopeutumisen suunnittelu ja toteutus tulee siirtymään hyvinvointialueille, joten se olisi huomioitava esityksessä.

ELY-keskusten roolia ehdotetussa 5 §:ssä kommentoitiin ELY-keskusten yhteisessä lausunnossa. Lausunnossa tuotiin esiin, että esityksen perusteluissa todetaan valtion aluehallinnon, erityisesti ELY-keskusten, kytkeytyvän niitä ohjaavien ministeriöiden toiminnan kautta ilmastopolitiikan suunnitteluun ja toteuttamiseen. Lausunnossa ELY-keskukset huomauttavat, että kytkeytymisen tapaa, muuta edistämisen tapaa tai velvoittavuutta ei ole lakiluonnoksessa selvennetty. ELY-keskukset katsoivat, että viranomaisten suunnittelutyön kannalta olisi tarkoituksenmukaista täydentää viranomaisten tehtäviä käsitteleviä kohtia lisäyksellä siitä, että ELY-keskuksilla olisi alueellinen vastuu tukea ministeriöiden suunnittelutyötä ja suunnitelmien valmistelutyötä.

4.4 Suunnittelujärjestelmä, erityisesti uusi maankäyttösektorin suunnitelma (7–13 §)

Suunnittelujärjestelmään liittyviin säännösehdoituksiin tuli monipuolista palautetta lausunnonantajilta. Suuri osa lausunnonantajista suhtautui myönteisesti ehdotukseen uudesta maankäyttösektorin suunnitelmasta. Moni lausunnonantaja näki kuitenkin puutteita tai täydennystarpeita ehdotetussa suunnittelujärjestelmässä. Muun muassa suunnitelmien päivitysaikaväleihin kiinnitettiin lausunnoissa huomiota.

Maankäyttösektorin suunnitelmaan tuli lausunnonantajilta monipuolisia näkemyksiä. Pääosin maankäyttösektorin suunnitelman lisääminen suunnittelujärjestelmään nähtiin hyvänä uudistuksena. Suomen ympäristökeskus suhtautui monesta muusta lausunnonantajasta poiketen kriittisesti uuteen maankäyttösektorin suunnitelmaan. Suomen ympäristökeskus totesi, että erillisten suunnitelmien laatiminen ei välttämättä ole tarkoituksenmukaisin ja tehokkain ratkaisu pitkällä aikavälillä. Maankäyttösektorin sisällyttäminen pitkän aikavälin ilmastosuunnitelmaan ja

erityisesti keskipitkän aikavälin ilmastosuunnitelmaan muodostaisi Suomen ympäristökeskuksen mukaan paremman yleiskuvan ilmastopolitiikasta ja kannustaisi myös etsimään sektorirajoja ylittäviä ratkaisuja.

Muutama lausunnonantaja katsoi, että maankäyttösektorin suunnitelmaa oli perusteltu liian suppeasti esityksessä. Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia totesi lausunnossaan, että maankäyttösektorin ilmastosuunnitelmaa koskevat perustelut ovat yleispiirteiset ja että maankäyttösektorin ilmastosuunnitelman suhdetta alueidenkäytön suunnitteluun ja sen ohjaamiseen olisi syytä avata. Myös monet maakuntien liitot huomauttivat, että maankäyttösektorin ilmastosuunnitelma ja sen perustelut on kuvattu lakiehdotuksessa melko suppeasti. Maaseutupolitiikan neuvoston sihteeristö sekä osa maakuntien liitoista näkivät tarvetta selkeyttää suhdetta maankäyttösektorin ilmastosuunnitelman ja maankäytön ja kaavoituksen välillä.

Joissakin lausunnoissa katsottiin, että tietyt näkökohdat puuttuvat ehdotuksesta maankäyttösektorin suunnitelmaksi. Metsähallitus nosti esille, että maankäyttösektorin ilmastosuunnitelmassa tulisi huomioida tavoitteiden ja toimenpiteiden kytkennät globaalilla tasolla, johon liittyy esimerkiksi päästöjen vuotovaikutukset. Myös Helsingin yliopisto kiinnitti huomiota siihen, että osa maankäyttösektorin ilmastovaikutuksista ei näy Suomen kasvihuonekaasuinventaareissa, sillä puun käytöllä mahdollisesti aikaansaatu fossiilisten päästöjen pientyminen substituution vuoksi voi näkyä valtaosin muiden maiden inventaareissa, mikä voi vääristää metsien käytön kokonaisilmastovaikutusten arviointia, jos se perustuu yksinomaan Suomessa raportoituihin päästöihin ja nieluihin. ELY-keskukset puolestaan totesivat, että maankäyttösektorin suunnitelmien alueellinen näkökulma jää esityksessä vähälle huomiolle.

Monet lausunnonantajat, erityisesti yliopistot ja tutkimuslaitokset, huomauttivat, että suunnittelujärjestelmästä on tulossa tarpeettoman monimutkainen. Esimerkiksi Itä-Suomen yliopiston ilmasto-, energia- ja ympäristöoikeuden keskus totesi, ettei ole riittävästi huomioitu Suomen ilmastopoliittisen suunnittelujärjestelmän kokonaisuutta, sen eri osien välistä suhdetta sekä riskiä, että järjestelmästä muodostuu tarpeettoman vaikeaselkoinen ja monikerroksinen. Itä-Suomen yliopiston ilmasto-, energia- ja ympäristöoikeuden keskus myös huomautti, että eri ilmastosuunnitelmilla on eri vastuuministeriöt ja niiden keskinäistä suhdetta, päällekkäisyyksiä sekä mahdollisia ristiriitoja on vaikea hahmottaa. Oulun yliopisto puolestaan totesi, että eritasoisten ilmastosuunnitelmien keskinäinen asema jää epäselväksi ja niiden suhde muihin ilmastostrategioihin ja -suunnitelmiin saattaa muodostua ongelmalliseksi. Oulun yliopiston mukaan on ilmeistä, että vaarana on eräänlainen ylisuunnittelu, joka vie resursseja varsinaisista konkreettisista ilmastotoimista ja -päätöksistä.

Monessa lausunnossa esitettiin näkemys, että työ- ja elinkeinoministeriön johdolla hallituskausittain laadittu ilmasto- ja energiastrategia pitäisi sisällyttää ilmastolain suunnittelujärjestelmään tai että vähintään strategian asemaa tulisi tuoda selkeämmin esiin esityksessä. Esimerkiksi liikenne- ja viestintäministeriö totesi lausunnossaan, että ilmasto- ja energiastrategian jättämisestä lain ulkopuolelle seuraa, että päästäkauppasektoriin kohdentuvia valtion ohjaustoimia suunnitellaan edelleen ilmastosuunnitelmasta erillisenä energia- ja

ilmastostrategiana, jolloin Suomessa tehdään kaksi osin päällekkäistä ilmastosuunnitelmaa tai –strategiaa hallituskaudessa. Suomen ympäristökeskus katsoi, että ilmastolain mukaiseen suunnittelujärjestelmään olisi perusteltua sisällyttää energia- ja ilmastopoliittiset strategiat. Eduskunnan oikeusasiamies ja Valtiontalouden tarkastusvirasto näkivät, että ilmastolain mukaisen suunnittelujärjestelmän suhdetta ilmasto- ja energiastrategiaan olisi hyvä selkiyttää. Myös maa- ja metsätalousministeriö katsoi, että esitys ei selkiinnytä riittävästi kansallisen ilmastopoliittikan suunnittelujärjestelmää. Elinkeinoelämän keskusliitto totesi, että laissa tulisi mainita ilmasto- ja energiastrategia. SAK, Akava ja STTK pitivät ehdotuksen puutteena sitä, että ehdotettavat osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet eivät koske energia- ja ilmastostrategiaa.

Suunnitelmien päivitysaikaväliin kiinnitettiin huomiota monessa lausunnossa. Erityisesti järjestöjen sekä tutkimustahojen, kuten Suomen ilmastopaneelin ja Luontopaneelin, lausunnoissa kohdistettiin kritiikkiä siihen, että maankäyttösektorin ilmastosuunnitelma veloitettaisiin päivittämään vähintään joka toinen vaalikausi. Nähtiin, että suunnitelma tulisi päivittää vaalikausittain, jotta toimia voitaisiin asettaa uusimman tieteellisen tiedon nojalla. Puutteena nähtiin myös, että maankäyttösektorin ilmastosuunnitelman sykli poikkeaisi keskipitkän aikavälin ilmastosuunnitelman laatimisaikavälistä. Muutama lausunnonantaja, kuten Metsähallitus, maa- ja metsätalousministeriö sekä työ- ja elinkeinoministeriö, esitti kuitenkin päinvastaisen kannan ja näki maankäyttösektorin ilmastosuunnitelman ehdotetun päivitysaikavälin sopivana. Muutama ympäristö- ja ihmisoikeusjärjestö esitti, että sopeutumissuunnitelmakin pitäisi päivittää kerran vaalikaudessa.

Muutama lausunnonantaja nosti esiin ilmastorahoituksen sisällyttämisen esitykseen. Amnesty International Suomi esitti, että suunnittelujärjestelmään tulisi sisällyttää määrälliset ja laadulliset tavoitteet kansainväliselle ilmastorahoitukselle. Suomen lähetysseura katsoi, että ulkoministeriö tulisi velvoittaa valmistelemaan ilmastorahoitussuunnitelmaa. Myös Fingo esitti ulkoministeriölle uutta veloitetta ilmastorahoitussuunnitelman valmistelusta niin, että esityksen 19 §:ään lisättäisiin kirjaus suunnitelman valmistelusta noudattaen Pariisin ilmastosopimuksen päätöksiä kehittyvien maiden itsemääräämisoikeudesta ja rahoituksen lisäämisestä tulevaisuudessa.

Erityisesti nuorten ja lasten järjestöt sekä Valtion nuorisoneuvosto näkivät, että lasten ja nuorten kuuleminen on huomioitu vajavaisesti esityksessä. Allianssi totesi, että nuoret olisi voitu luonnoksessa huomioida paremmin, eikä nuoria mainita lakiluonnoksessa kertaakaan. Lisäksi Allianssi esitti, että valtioneuvosto asettaisi nuorista koostuvan ja riippumattoman nuorten elimen ilmastopoliittikan suunnittelun ja sitä koskevan päätöksenteon tueksi. Plan International Suomi ehdotti, että ehdotuksen 9–12 §:ssä tarkoitettujen ilmastopoliittikan suunnitelmien valmisteluun pitäisi lisätä velvoite kuulla lapsia.

Muutama lausunnonantaja ehdotti lisäyksiä ehdotettuun 8 §:ään suunnitelmien yleisistä vaatimuksista sekä muutoksia kutakin suunnitelmaa erikseen koskeviin 9–12 §:iin. Valtiontalouden tarkastusvirasto kiinnitti huomiota hallinnonalarajat ylittävään tarkasteluun. Tarkastusvirasto katsoi, että hallinnonalarajat ylittävä tarkastelu on mainittu vain sopeutumissuunnitelmaa koskevassa 10 §:ssä, vaikka tarkastelu voisi tuoda vastaavia politiikkajohdonmukaisuudesta koituvia hyötyjä myös keskipitkän aikavälin ilmastosuunnitelman (11 §), maankäyttösektorin

ilmastosuunnitelman (12 §) sekä pitkän aikavälin ilmastosuunnitelman (9§) laadinnassa. Kuntaliitto esitti vastaavan näkemyksen omassa lausunnossaan. Tarkastusvirasto kiinnitti lisäksi huomiota siihen, ettei lakiesityksestä käy ilmi, miten keskipitkän aikavälin ilmastosuunnitelma ja maankäyttösektorin suunnitelma kytkeytyvät tai kytketään toisiinsa ja onko niiden välillä tarkoitus toteuttaa jonkinlaista ristikkäistarkastelua.

Museovirasto puolestaan esitti, että ehdotettuun 8 §:n 2 momentin kohtaan 3 lisättäisiin kulttuuriset tekijät sekä kohtaan 7 kulttuuriperintö. Kuntaliitto puolestaan ehdotti yleisiin vaatimuksiin lisättäväksi vaatimusta sovittaa ilmastosuunnitelmat tarvittavin osin alueellisten ja paikallisten ilmastosuunnitelmien kanssa. Kuntaliiton mukaan ilmastosuunnitelmia tehdään laajasti eri hallinnontasoilla, mutta ne eivät huomioi toisiaan. SAK, Akava ja STTK esittivät, että lisättäisiin velvoite tehdä sosioekonomiset vaikutusarviot jokaisen ilmastosuunnitelman sisältövaatimuksiin.

Suomen ilmastopaneeli, Ilmatieteen laitos, Helsingin yliopisto sekä ACCC Ilmakehän ja ilmaston osaamiskeskus kiinnittivät huomiota ehdotettujen 11 §:n ja 12 §:n perusteluihin, joissa todetaan, että suunnitelman ”tavoite voisi olla muodoltaan esimerkiksi määrällinen tavoite”. Lausunnonantajat korostivat, että tavoitteen ehdottomasti tulisi olla määrällinen.

Moni lausunnonantaja, esimerkiksi Sitra, totesi olevansa tyytyväinen siihen, että vaikutukset luonnon monimuotoisuuteen jatkossa olisi otettava huomioon suunnitelmien valmistelussa. Muutamassa lausunnossa esitettiin kuitenkin näkemys siitä, että luonnon monimuotoisuuden pitäisi sisältyä vielä vahvemmin esitykseen.

4.5 Ilmastopolitiikan seuranta ja ilmastovuosikertomus (15–18 §)

Lausunnonantajat suhtautuivat pääosin myönteisesti ilmastopolitiikan seurantaan ja ilmastovuosikertomukseen liittyviin ehdotuksiin. Ilmastovuosikertomus nähtiin tärkeänä instrumenttina ja moni lausunnonantaja oli tyytyväinen siihen, että vuosikertomusta kehitetään kattavampaan ja strategisempaan suuntaan.

Moni lausunnonantaja näki, että tiedottamiseen liittyvät ehdotukset edellyttävät tarkennusta. Oikeuskanslerinvirasto totesi, että ehdotuksessa seurannasta ja ilmastovuosikertomuksesta tiedottamiseen veloitettu taho jää avoimeksi, samoin kuin tiedottamisen ajankohta. Oikeuskanslerinvirasto huomautti myös, että perusteluissa ei tuoda esiin, mitä riittävällä tiedottamisella tarkoitetaan. Myös oikeusministeriö katsoi, että velvoite tiedottaa yleisölle riittävästi on melko epämääräiseen muotoon kirjoitettu. Suuressa osassa kansalaisten lausuntoja esitettiin, että kansalaisten tiedonsaanti ilmastosuunnitelmien tavoitteiden edistymisestä on turvattava ja lisäksi on määriteltävä tarkemmin, mitä tarkoitetaan ”riittävällä” tiedonsaannilla.

Moni lausunnonantaja kiinnitti huomiota kulutusperäisten päästöjen seurantaan. Asia nostettiin esiin muun muassa maakuntien liittojen, HSY:n, Lahden kaupungin, maaseutupolitiikan neuvoston sihteeristön sekä muutaman järjestön lausunnoissa. Kyseiset lausunnonantajat huomauttivat, että seurannassa on huomioitava myös kulutusperäiset päästöt. Maaseutupolitiikan neuvoston sihteeristö totesi, että tuotantoperusteinen päästölaskenta kohdentaa päästöt kuntien ja alueiden

kesken tavalla, joka ei anna täysin ymmärrettävää kokonaiskuvaa päästöjen syntymisestä ja jakautumisesta eri alueiden kesken.

Lisätoimien tunnistamiseen ja niiden asettamiseen otettiin myös kantaa erityisesti yliopistojen ja tutkimuslaitosten sekä ympäristöjärjestöjen lausunnossa. Ilmatieteen laitos huomautti, että ilmastotavoitteiden seurannan kannalta ilmastovuosikertomuksen vieläkin tiiviimpi takaisinkytkentä suunnitelmiin olisi toivottavaa. Ilmatieteen laitoksen mukaan epäselväksi jää muun muassa, milloin ilmastovuosikertomus synnyttää hallitukselle veloitteen lisätoimiin. Suomen ilmastopaneeli totesi, että ilmastopolitiikan seurannan kannalta keskeinen haaste on edelleen ilmastosuunnitelmien ja ilmastovuosikertomuksen linkitys, sekä se, miten hallitusta koskeva lisätoimienantovelvoitekynnys ylittyy. Aiheellisia kysymyksiä ovat ilmastopaneelin mukaan kuka, missä ja miten tunnistaa tarpeen lisäisille toimille. Ympäristöjärjestöistä esimerkiksi Greenpeace totesi olevan erityisen ongelmallista, että ilmastolaissa ei selvästi säädetä, missä tilanteissa valtioneuvostolle voisi syntyä velvollisuus asettaa lisätoimia. Greenpeace vaati, että tämä korjataan esityksessä. Lisätoimimenettelyyn liittyen oikeusministeriö esitti lausunnossaan kysymyksen siitä, mikä on päätöksentekomenettely lain 16 §:n 1 momentin mukaisissa päätöksissä lisätoimien tarpeellisuudesta.

Muutoin lausunnoissa nousi esiin muun muassa kasvihuonekaasuinventaarion resursointi sekä ilmastorahoituksen ja sosiaalisten vaikutusten seuranta. Tilastokeskus piti tärkeänä, että kasvihuonekaasuinventariojärjestelmän resurssit kattavan ja luotettavan tiedon tuottamiseen kasvihuonekaasujen päästöistä ja poistumista turvataan. Maa- ja metsätaloustuottajain keskusliitto Muun muassa MTK ry, WWF ja Fingo esittivät, että kansainvälisen ilmastorahoituksen seuranta pitäisi sisältyä ilmastovuosikertomukseen. Soste ry puolestaan ehdotti, että ilmastopolitiikan seurannassa tulisi tarkkailla, millaisia sosiaalisia vaikutuksia ilmastotoimilla on.

Kysymys, joka nousi esiin erityisesti kansalaisten lausunnoissa, oli sanktioiden sisällyttäminen ilmastopolitiikan suunnittelujärjestelmään. Moni kansalainen näki, että on luotava sanktiojärjestelmä siltä varalta, ettei ilmastolaissa säädettyjä tavoitteita saavuteta.

4.6 Saamelaiskulttuurin edistäminen, saamelainen ilmastoneuvosto (mm. 14 §, 21 §)

Lausunnonantajat suhtautuivat pääosin myönteisesti ehdotettuihin saamelaisten oikeuksiin liittyviin säännöksiin. Moni viranomainen piti saamelaisiin liittyviä ehdotuksia hyvinä. Esimerkiksi ulkoministeriö totesi lausunnossaan pitävänsä tärkeänä esitystä saamelaisten oikeuksien huomioon ottamisesta ilmastopolitiikan suunnitelmia valmisteltaessa sekä valmistelun yhteydessä saamelaiskäräjien kanssa käytävistä neuvotteluista. Oikeusministeriö totesi pitävänsä myönteisenä ehdotuksen 21 §:ää saamelaisen ilmastoneuvoston perustamisesta. Lausunnossaan oikeusministeriö katsoi, että on ilmeinen tarve tietää lisää siitä, miten ilmastomuutos vaikuttaa saamelaisiin ja heidän kulttuuriinsa, ja ehdotuksen mukainen neuvosto vastaisi tähän tarpeeseen. Myös eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia näki ehdotuksen saamelaisen ilmastoneuvoston perustamisesta myönteisenä. Viranomaisten ohella moni ympäristö- ja ihmisoikeusjärjestö kannatti saamelaisten oikeuksiin liittyviä ehdotuksia.

Muutamassa lausunnossa suhtauduttiin kuitenkin kriittisesti tai varauksellisesti ehdotettuihin säännöksiin. Maa- ja metsätalousministeriö totesi lausunnossaan ehdotusten vaikuttavan epätarkoituksenmukaisilta ilmastolain kontekstissa. Maa- ja metsätalousministeriö katsoi, että ilmastonmuutos koskee laajasti eri sektoreita ja ihmisryhmiä, myös useita haavoittuvassa asemassa olevia ryhmiä, joten pelkäämään saamelaisia koskevien erityissäännösten säätäminen ei ole perusteltua. Työ- ja elinkeinoministeriö puolestaan piti hyvänä, että saamelainen ilmastoneuvosto asetetaan määrääjäksi, jotta sen tarpeellisuutta ja etenkin neuvotteluelvoitteen laajuutta voidaan uudelleenarvioida määrääjän päättymisen jälkeen.

Lausunnonantajilta tuli tarkempia kommentteja ja muokkausehdotuksia erityisesti liittyen saamelaisen ilmastoneuvoston toimikauteen ja sen nimittämiseen. Saamelaiskäräjät näki, että saamelaisen ilmastoneuvoston tulisi olla pysyvä toimielin sen perusteella, että sen asiantuntemusta tarvitaan ilmastopolitiikan saralla laajemminkin, kuin ainoastaan suunnitelmien valmistelun tueksi ja niiden valmistelun ajaksi. Saamelaiskäräjät esitti, että ilmastoneuvosto voitaisiin nimittää neljäksi vuodeksi kerrallaan. Amnesty International Suomi kannusti lausunnossaan ympäristöministeriötä tarkastelemaan neuvoston kokoonpanon pysyvyyttä ja tarkentamaan, mitä neuvoston määräaikaisuudella tarkoitetaan. Useassa kansalaisen lausunnossa esitettiin, että saamelaisen ilmastoneuvoston on oltava pysyvä elin.

Nimittämiseen liittyen saamelaiskäräjät ehdotti, että 21 §:n perusteluihin kirjattaisiin joko niin, että valtioneuvosto nimittää saamelaisen ilmastoneuvoston saamelaiskäräjien esityksestä tai niin, että saamelaiskäräjiä kuullaan kokoonpanosta ennen saamelaisen ilmastoneuvoston nimittämistä. Kolttien kyläkokous katsoi, että saamelaisen ilmastoneuvoston edustajien nimeämisen täytyy tapahtua yhteisölähtöisesti, ja että kolttasaamelaisten osalta kolttien kyläkokouksen tulee toimia edustuksen kartoittajana ja edustajien nimeäjänä. Ihmisoikeuskeskus puolestaan kiinnitti huomiota siihen, ettei ole määritelty mikä taho asettaa ehdokkaita tai ketä pyydetään nimeämään ehdokkaita. Ihmisoikeuskeskus katsoi, että saamelaiskäräjien ja kolttien kyläkokouksen asema tulisi tässä yhteydessä varmistaa lain tasolla. Ihmisoikeuskeskus esitti, että tehtävien lisäksi vähintään jäsenten nimeämismenettely olisi syytä sisällyttää itse lakitekstiin.

Muutama lausunnonantaja otti kantaa ehdotetun saamelaisen ilmastoneuvoston tehtäviin ja neuvoston kokoonpanoon. Sámi Árvvut korosti, että saamelaisen ilmastoneuvoston tehtävät tulisi rajata vain ilmastonmuutosta koskeviin tehtäviin. Lisäksi Sámi Árvvut näki, että ilmastoneuvoston tehtäviin tulisi kuulua myös ilmastonmuutokseen liittyvä viestintä. Korkein hallinto-oikeus kiinnitti huomiota siihen, että ehdotuksessa ei ole otettu kantaa, kuuluvatko ilmastoneuvoston tehtäviin myös kolttialueen elinolosuhteiden ja luontaiselinkeinojen harjoittamisen edistäminen. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus näki puolestaan, että saamelaisen ilmastoneuvoston mandaattia tulisi tarkentaa. Ilmastoneuvoston kokoonpanoon liittyen Suomen porosaamelaiset sekä Sámi Soster esittivät, että saamelaiseen ilmastoneuvostoon tulisi nimetä saamelaisen perinteisen tiedon haltijoita laajasti saamelaiskulttuurin eri aloilta – myös muita kuin perinteisten elinkeinojen harjoittajia.

Lausunnoissa nousi esiin myös ehdotusten kytkennät muuhun lainsäädäntöön sekä tehtävänjako saamelaisen ilmastoneuvoston ja saamelaiskäräjien välillä. Korkein hallinto-oikeus totesi, että

ilmastoneuvoston asettaminen saattaa edellyttää saamelaiskäräjistä annetun lain muuttamista. Korkein hallinto-oikeus piti tärkeänä, että saamelaiskäräjien ja ilmastoneuvoston välisestä tehtävänjaosta säädetään selkeästi.

4.7 Suomen ilmastopaneeli (20 §)

Lausunnonantajat suhtautuivat pääosin myönteisesti ehdotettuun 20 §:ään Suomen ilmastopaneelista. Esimerkiksi Valtiontalouden tarkastusvirasto viittasi lausunnossaan aiempaan lausuntoonsa (Dnro 220/31/2020), jossa tarkastusvirasto totesi, että päätöksenteon tietopohjan parantaminen on tärkeää ja että tarkastusvirasto näkee Suomen ilmastopaneelin innovatiivisena ja potentiaalisesti kustannustehokkaana välineenä tietopohjan syventämisessä. Myös moni järjestö kannatti lausunnossaan ehdotusta 20 §:ksi.

Muutama lausunnonantaja kommentoi paneelin kokoonpanoa ja paneelin asiantuntemuksen kehittämistä. Oikeuskanslerinvirasto totesi lausunnossaan, että paneelin kokoonpanossa sekä järjestettäessä paneelille mahdollisuuksia hankkia oman asiantuntemusalueensa ulkopuolista tietoa on kiinnitettävä huomiota eri tieteenalojen tasapainoisen edustuksen lisäksi myös moninäkökulmaisuuuteen ja siihen, että luonnontieteelliset ja yhteiskuntatieteelliset näkökulmat näkyvät kirkkaina. Museovirasto puolestaan ehdotti pohdittavaksi ihmistieteiden, erityisesti humanististen tieteiden asiantuntijuuden vahvistamista paneelissa. Kuntaliitto katsoi, että kuntaedustajan mukana olo voisi kehittää tieteellisen tiedon hyödynnettävyyttä kunnissa. Tehy esitti, että paneelissa tulee olla edustus myös preventiivisen hoitotieteen ja terveystieteiden parista. Muutama lausunnonantaja näki, että ilmastopaneelin ehdotettua nimitysmenettelyä olisi edelleen kehitettävä. Luontopaneeli, Helsingin yliopisto sekä ACCC Ilmakehän ja ilmaston osaamiskeskus esittivät, että nimittäminen voisi olla Suomen Akatemian vastuulla paneelin riippumattomuuden takaamiseksi.

Ilmastopaneelin lausuntojen huomioon ottamisesta esitettiin myös näkemyksiä. Elokapina totesi lausunnossaan, että ehdotus ei sisällä valtion viranomaisille tarpeeksi konkreettista veloitetta ottaa toiminnassaan huomioon ilmastopaneelin antamia lausuntoja. Myös kansalaisten lausunnoissa esitettiin, että ilmastopaneelin lausunnot tulee ottaa sitovalla tavalla huomioon ilmastosuunnitelmia laadittaessa ja tarkistettaessa.

Suomen ilmastopaneeli katsoi omassa lausunnossaan, että ehdotus asetuksenantovaltuudeksi pykälän 3 momentissa mahdollistaisi aiempaa läpinäkyvämmän ja tarkemman sääntelyn ilmastopaneelin toiminnasta.

4.8 Muutoksenhaku (22 §)

Ehdotettuun muutoksenhakusäännökseen tuli runsaasti palautetta. Lausunnonantajat suhtautuivat pääosin myönteisesti ehdotettuun säännökseen, mutta samalla moni korosti pykälän ja perusteluiden vaativan yhä jatkotyöstämistä ja tarkennuksia. Muutama lausunnonantaja näki

ehdotuksen epäonnistuneena. Moni lausunnonantaja, erityisesti tutkimustahot sekä ympäristö- ja ihmisoikeusjärjestöt, näki muutoksenhakusäännöksen tärkeänä ja hyvänä lisäyksenä ilmastolakiin.

Muutama lausunnonantaja suhtautui kokonaisuudessaan kriittisesti muutoksenhakupykälän sisällyttämiseen ilmastolakiin. Oikeusministeriö totesi lausunnossaan, että mikäli lain nojalla ei tehdä muutoksenhakukelpoisia, oikeuksiin, etuihin tai velvollisuuksiin vaikuttavia päätöksiä, ei muutoksenhakusäännöstä voida sisällyttää lakiin. Oikeusministeriön näkemyksen mukaan ilmastolain nojalla laadittavat valtakunnalliset suunnitelmat eivät ole mitään tahoja sillä tavalla suoraan velvoittavia, oikeuttavia tai edunsuovia, että niihin tulisi tai voitaisiin liittää valitusoikeus. Oikeusministeriö totesi ilmastolain olevan luonteeltaan viranomaisia koskeva tavoitteellinen puitelaki, johon ei sisälly eri toimialoja koskevaa aineellista lainsäädäntöä, eikä lailla ole siten välittömiä vaikutuksia toiminnanharjoittajiin tai muihin yksityisiin tahoihin. Lain nojalla tehtäviltä suunnitelmilta puuttuu velvoittavuus, esimerkiksi laissa ei ole säännöksiä siitä, mitä tahoja lain nojalla tehdyt suunnitelmat velvoittavat ja miten niiden noudattamista valvottaisiin. Myös maa- ja metsätalousministeriö näki ehdotuksen ongelmallisena ja totesi suhtautuvansa siihen erittäin varauksellisesti. Maa- ja metsätalousministeriö näki, että ehdotetussa pykälässä ja sen perusteluissa on niin suuria puutteita ja epäselvyyksiä, että pykälä tulisi palauttaa valmisteluun.

Moni lausunnonantaja kommentoi valituskelpoisen päätöksen edellyttämää lainvastaisuusperustetta. Korkein hallinto-oikeus otti perusteellisesti kantaa kysymykseen lausunnossaan. Korkeimman hallinto-oikeuden mukaan päätöksen lainmukaisuuden arviointi voi liittyä sekä päätöksentekomenettelyyn että päätöksen sisältöön. Korkein hallinto-oikeus huomautti, että ehdotuksen säännöskohtaisissa perusteluissa viitataan ainoastaan menettelyllisiin seikkoihin muutoksenhaun kohteena. Korkein hallinto-oikeus totesi, että suunnitelmien aineellisen sisällön vaatimuksista säädettäisiin lain 7–12 §:ssä. Tämän lisäksi 13 §:n 2 momentin viittaus ympäristövaikutusten arviointiin voisi korkeimman hallinto-oikeuden mukaan asettaa sisällöllisiä vaatimuksia suunnitelmille. Vaikka suunnitelmien sisällöstä säädettäisiin varsin väljästi, myös niitä koskevat seikat saattavat tulla muutoksenhaun johdosta osaksi päätösten lainmukaisuusarviointia.

Myös oikeusministeriö sekä maa- ja metsätalousministeriö ottivat kantaa päätöksen lainmukaisuuden arviointiin. Oikeusministeriö näki, että mahdollisia menettelyvirheitä ilmastolain valmistelun yhteydessä olisi esimerkiksi jonkun kuultavaksi määrätyn tahon kuulematta jättäminen. Tämän tyyppisistä menettelyvirheistä suunnitelman valmistelun yhteydessä olisi mahdollista tehdä kantelu laillisuusvalvontaviranomaisille, mikäli muutoksenhakumahdollisuutta ei olisi. Oikeusministeriö totesi, että kantelun tekeminen olisi tältä osin riittävä oikeussuojakeino, erityisesti siihen nähden, millainen lopputulos hallinnollisella muutoksenhaulla tai kantelulla tällaisen menettelyvirheen osalta voitaisiin saavuttaa. Maa- ja metsätalousministeriö viittasi lausunnossaan esityksen perusteluihin, joissa todetaan, että valituksen voisi tehdä sillä perusteella, että päätös on lainvastainen ja että valitus voisi perustua esimerkiksi menettelyvirheeseen. Maa- ja metsätalousministeriö esitti, että päätöksen lainmukaisuuden arviointi kuitenkin voisi liittyä päätöksentekomenettelyn lisäksi päätöksen sisältöön. Näin ollen ehdotettu pykälä johtaisi toteutuessaan siihen, että myös ilmastosuunnitelmien sisältöä koskevat seikat saattaisivat tulla muutoksenhaun johdosta osaksi päätösten lainmukaisuusarviointia.

Suunnitelmien lainmukaisuuden arviointi suhteessa esityksen tavoitteisiin nousi esiin erityisesti tutkimustahojen, järjestöjen ja kansalaisten lausunnoissa. Lausunnonantajat toivoivat selvennystä siihen, voiko suunnitelmien riittämätön kunnianhimo suhteessa tavoitteisiin olla lainmukaisuuden arvioinnin kohteena. Esimerkiksi Itä-Suomen yliopiston ilmasto-, energia- ja ympäristöoikeuden keskus näki kansainvälisten esimerkkien valossa perusteltuna ja tärkeänä, että myös suunnitelmien riittävyys ilmastolakiin kirjattujen tavoitteiden toteutumisen näkökulmasta voidaan saattaa korkeimman hallinto-oikeuden arvioitavaksi.

Moni lausunnonantaja näki, että ehdotettua valitusoikeutettujen piiriä olisi selvennettävä, laajennettava tai muutoin harkittava. Esimerkiksi Metsähallitus näki epäselvänä, kenellä olisi Århusin sopimuksen nojalla valitusoikeus sovellettaessa ehdotettua säännöstä. Muutama lausunnonantaja peräänkuulutti selvennystä siihen, kuka olisi esityksen mukaisesti asianosainen. Korkein hallinto-oikeus totesi launnossaan, että ehdotuksen 22 §:n 2 momentin 1 kohdan mukaan valitusoikeus olisi ”sillä, kenen oikeutta ja etua päätös koskee”. Korkein hallinto-oikeus huomautti, että asianosaisen käsite on ehdotuksessa ilmaistu HOL 7 §:stä poikkeavalla tavalla. Korkein hallinto-oikeus totesi, että ehdotuksen mukaisilla suunnitelmilla ei olisi yksittäisiä kansalaisia tai oikeushenkilöitä koskevaa oikeudellista sitovuutta, jolloin valitusoikeuden määrittely asianosaisuuden kautta tuntuu jossain määrin keinotekoiselta konstruktiolta. Toisaalta korkein hallinto-oikeus näki, että ilmastonmuutoksen hillitseminen ja siihen sopeutuminen koskettaa enemmän tai vähemmän kaikkia, mikä toisaalta puoltaisi sitä, että lakiehdotuksessa vielä tarkemmin selvennettäisiin siinä käytettävää asianosaisuuskäsitettä ja niitä perusteita, joilla yksittäisellä asianosaisella voisi, mikäli tähän päädytään, olla valitusoikeus.

Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia piti tärkeänä, että lain perusteluissa selvennettäisiin sitä, millaisissa tapauksissa valtioneuvoston päätöksestä muutoksenhakijan voidaan katsoa olevan asianosainen. Ympäristöjärjestöistä muun muassa Climate Move katsoi, että oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annettua lakia on tulkittava siten, että ilmastolain tavoitteiden saavuttaminen ja ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi suunniteltavat toimet kohdistuvat ”välittömästi” erityisesti nuorten oikeuksiin ja siten heillä täytyy olla muutoksenhakukeinot käytettävänä. Kansalaisten lausunnoissa esitettiin, että asianosaisaseman määriteltäessä olisi otettava huomioon tulevien sukupolvien oikeudet.

Valitusoikeuden antaminen ELY-keskuksille herätti erilaisia huomioita lausunnonantajissa. Korkein hallinto-oikeus katsoi, että viranomaisten valitusoikeuden rajaaminen pelkästään ELY-keskuksille voi olla vaikeasti perusteltavissa, sillä ilmastonmuutoksen hillintään ja siihen sopeutumiseen liittyvät seikat voivat koskea myös useita muita viranomaisia. Korkein hallinto-oikeus huomautti, että ELY-keskuksilla on puhevalta vain oman toimialueensa osalta, mikä käytännössä rajaa niiden valitusmahdollisuuksia. Korkeimman hallinto-oikeuden mukaan voisi olla perusteltua selvittää, tulisiko ELY-keskuksen mahdollinen valitusoikeus keskittää valtakunnallisesti. ELY-keskukset puolestaan näkivät yhteisessä launnossaan valitusoikeuden perusteltuna. ELY-keskukset esittivät, että ehdotusta tehostaisi, jos muutoksenhakua täydennettäisiin koskemaan kansallisten suunnitelmien seuranta alueilla. Ilmastolain mukainen muutoksenhakuoikeus kytkeytyisi ELY-

keskusten käsityksen mukaan erityislainsäädäntöön perustuviin valvontatehtäviin, mikä rajoittaa mahdollisuuksia muutoksenhakuun.

Kuntaliitto näki valitusoikeuden osoittamisen ELY-keskuksille erikoisena ratkaisuna. Kuntaliitto totesi lausunnossaan, että jokaisella alueellisella viranomaisella olisi itsenäinen ja mahdollisesti ristiriitainen valitusmahdollisuus koko Suomea koskevasta valtioneuvoston päätöksistä. Oikeusministeriö kiinnitti lausunnossaan huomiota siihen, ettei ELY-keskukset sisälly 13 §:n kuultaviin tahoihin. Oikeusministeriö näki, että mikäli ELY-keskuksilla olisi ehdotetun 22 §:n 2 momentin 2 kohdan mukaisesti valitusoikeus ilmastolain mukaisista suunnitelmista, olisi ELY-keskukset johdonmukaista sisällyttää myös valmisteluvaiheessa kuultaviin tahoihin.

Valitusoikeutettujen piiriä ehdotettiin laajennettavaksi monessa lausunnossa. Esimerkiksi SAK:n, Akavan ja STTK:n yhteisessä lausunnossa huomautettiin siitä, että ammattiyhdistysliike on rajattu valitusoikeutettujen piirin ulkopuolelle. Lausunnossa toivottiin ratkaisulle tarkempia perusteluita. Suomen ilmastopaneeli totesi lausunnossaan, että valitusoikeutettujen piirin ulkopuolelle jäävät muiden ohella nuorisjärjestöt, jotka voisivat omata erityisen intressin ylisukupolvisen näkökulman osalta. Useissa kansalaisten sekä UNICEF Suomen ja Finnwatchin lausunnoissa esitettiin, että ihmisoikeusjärjestöt olisi sisällytettävä valitusoikeutettujen piiriin.

Tuomioistuinten roolia ilmastomuutoksen torjunnassa kommentoitiin joissain lausunnoissa. Ihmisoikeuskeskus totesi lausunnossaan, ettei esityksessä pohdita lainkaan kysymystä kansallisten tuomioistuinten toimivallasta ilmastokriisin yhteydessä.

4.9 Esityksen vaikutukset

Esityksen vaikutuksista tuli monipuolista palautetta lausunnonantajilta. Osa lausunnonantajista näki esityksen taloudellisen vaikutustenarvioinnin olevan puutteellinen. Valtiovarainministeriö totesi lausunnossaan, että esityksen yhtenä keskeisenä tavoitteena on ohjausvaikutuksen vahvistaminen ja että ohjausvaikutukset käytännössä syntyvät, kun eri ilmastotoimet luovat taloudellisia kannustimia tai kustannuksia vaikuttaen joko suoraan tai välillisesti talouden toimijoihin ja käyttäytymiseen. Tähän keskeiseen tavoitteeseen nähden valtiovarainministeriö katsoi, että taloudellisten vaikutusten tarkastelu esityksessä on jäänyt hyvin lyhyeksi ja ylimalkaiseksi. Valtiovarainministeriön mukaan esitetyn uuden ilmastolain tavoitteet edellyttävät merkittäviä ilmastotoimia ja siksi lainvalmisteluun tulisi liittää systemaattisempi analyysi vaikutuskanavista ja suuruusluokka-arvioita mahdollisista kokonaistaloudellisista vaikutuksista. Valtiovarainministeriö katsoi, että lisäksi tulisi jäsenellä lyhyen ja pitkän aikavälin vaikutukset.

Myös maa- ja metsätalousministeriön lausunnossa todettiin, että esitykseen sisältyvät vaikutusarviointit on toteutettu ja kuvattu puutteellisesti, erityisesti esityksen määrällisten tavoitteiden kansantaloudellisten ja liikelatoudellisten vaikutusten osalta. Luonnonvarakeskus puolestaan nosti lausunnossaan esiin, ettei esityksessä mainita sitä, että erilaisilla suuriin päästövähennyksiin tähtäävillä ohjauksilla voi olla välittömiä ja välillisiä vaikutuksia maaseutualueiden talouteen ja elinvoimaisuuteen, ja että nämä vaikutukset voivat olla hyvinkin

erilaisia ja eri suuntaisia maan eri osissa. Luonnonvarakeskus kiinnitti huomiota siihen, että esimerkiksi turvemaiden käytön vähentäminen maa- ja metsätaloudessa voi aiheuttaa merkittäviä vähennyksiä paikallistalouksissa, ja vastaavasti esimerkiksi tuulivoiman tai aurinkovoiman merkittävä lisärakentaminen voi tuoda merkittäviä lisätuloja yksittäisille mutta rajatuille alueille.

Muutama lausunnonantaja näki taloudellisen vaikutustenarvion yksipuolisena. SAK, Akava ja STTK totesivat yhteisessä lausunnossaan pitävänsä esityksen selkeänä puutteena sitä, että taloudellinen tarkastelu on pelkästään valtionalouteen liittyvää ja kansalaisille tärkeä sosiaalinen oikeudenmukaisuus ja siihen liittyvä taloudellinen arviointi on jätetty kokonaan pois. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen Ilmastotuupaus-konsortiohanke huomautti lausunnossaan, että vaikutukset kansantalouteen voivat toisinaan olla myös positiivisia, kun ilmastotoimilla voidaan samanaikaisesti esimerkiksi hillitä ilmastonmuutosta ja edistää väestön terveyttä ja hyvinvointia.

Esityksen yrityksiin liittyvä vaikutustenarvioinnin tarpeellisuus nostettiin muutamassa lausunnossa esiin ja huomautettiin arvioinnin puuttumisesta esityksestä. Koneyrittäjät ry kiinnitti huomiota siihen, että esitykseen ei ole sisällytetty yritysvaikutusarviointeja juurikaan. Myös SKAL ry totesi lausunnossaan, että esityksessä tulee paremmin huomioida vaikutukset yrityksiin ja elinkeinoelämään. Kaivosteollisuus ry huomautti, että esityksen kansantaloudellisia ja yritystaloudellisia vaikutuksia olisi syytä vielä avata erityisesti suhteessa maamme kilpailukykyyn EU-tasolla. Suomen yrittäjät puolestaan totesi, että suunnittelujärjestelmien päivityksien ja yleisesti ilmastopolitiikan suunnitelmien toimeenpanon yhteydessä on keskeistä tehdä kattavat yritysvaikutusten arvioinnit.

Muutama lausunnonantaja kiinnitti huomiota kustannustehokkuuteen liittyvään vaikutustenarviointiin. Valtionalouden tarkastusvirasto totesi, että lakiehdotuksen yleisperusteluista ei käy ilmi, onko suunnittelujärjestelmän kokonaisuuden kustannustehokkuutta arvioitu samalla kun on arvioitu erilaisia suunnittelujärjestelmän kehittämisen vaihtoehtoja. Valtionalouden tarkastusvirasto huomautti, että kysymystä ei käsitellä myöskään ehdotuksen viranomaisvaikutusten arvioinnissa, jossa kuitenkin on lukuisia mainintoja siitä, että uudet tehtävät tai menettelytavat edellyttävät jopa merkittävää lisäystä ministeriöiden resursseihin ja rahoitukseen. Valtionalouden tarkastusviraston mukaan voidaan kysyä, vapauttavatko uudet menettelyt resursseja vanhoista menettelyistä tai voidaanko niiden toteuttamisessa hyödyntää jo muutoinkin tehtävää työtä. Helsingin yliopisto ja ACCC Ilmakehän ja ilmaston osaamiskeskus totesivat puolestaan, että luonnoksessa ei käydä läpi ilmastonmuutoksen hillintään ja sopeutumiseen liittyviä kustannuksia. Helsingin yliopisto ja ACCC Ilmakehän ja ilmaston osaamiskeskus huomauttivat olevan selvää, että ellei kasvihuonekaasujen päästöpolkua saada nopeasti alas ja nettohiilineutraalisuutta toteutumaan, sopeutumisen ja muutosten aiheuttamien vahinkojen kustannukset tulevat olemaan erittäin suuria.

Metsäteollisuus, Metsähallitus sekä Bioenergia ry kiinnittivät lausunnoissaan huomiota esityksen vaikutustenarviointiin koskien metsähakkuita ja nieluja. Metsäteollisuus katsoi, että esityksessä olisi syytä mainita, että metsävarojen kasvu, nielujen ylläpitäminen ja puunjalostuksen kehittäminen voidaan yhdistää. Metsäteollisuus huomautti, ettei esityksessä huomioida valtionhallinnon kanssa yhdessä koordinoitua metsäteollisuuden ilmastotiekarttaa eikä siinä kuvattuja puupohjaisten

tuotteiden ilmastohyötyjä eikä mahdollisuutta vahvistaa nieluja puunkäytön lisäämisestä huolimatta. Bioenergia ry puolestaan kiinnitti huomiota ehdotuksen arvioon liittyen hakkuupaineen vähentämiseen. Bioenergia ry näki, ettei esitys ota huomioon toimenpiteiden vaikutuksia ulkomailla sekä totesi, että Suomessa bioenergiaksi ohjautuvat metsäteollisuuden jalostukseen kelpaamattomat tähteet ja jätteet. Metsähallitus puolestaan korosti lausunnossaan, että Suomessa harjoitetaan kestävä metsätaloutta.

4.10 Muita huomioita

Lausunnonantajat esittivät ehdotettuun määritelmäsäännökseen lukuisia muokkauksia ja lisäyksiä. Suomen ilmastopaneeli ehdotti lisättäväksi maankäyttösektorin päästöt, maankäyttösektorin nielu ja nettonielu, teknologinen nielu, hiilineutraalisuus sekä ilmastokestävyys määritelmiksi esitykseen. Tilastokeskus puolestaan ehdotti, että ehdotettua määritelmää kansalliselle kasvihuonekaasujen inventaariojärjestelmälle muutettaisiin. Lisäksi Tilastokeskus esitti, että esitykseen lisättäisiin päästön ja lähteen määritelmät. Luontopaneeli oli huolissaan nielu-termin määritelmästä ja siihen liittyvistä mahdollisista sekaannuksista. Järjestöistä PLAN Suomi ehdotti, että ilmastorahoitus lisättäisiin määritelmäksi esitykseen. Ilmastofoorumi ry näki, että ilmastonmuutoksen määritelmä tulisi korjata IPCC:n ja YK:n vastaavan määritelmän mukaiseksi.

Päästöbudjetit nostettiin esiin useassa lausunnossa. Esimerkiksi Sitra näki valitettavana, että lakiehdotuksessa ei ehdoteta päästöbudjettien asettamista. Sitra viittasi UUSILMA-hankkeen¹ tuloksiin, joiden mukaan valtakunnalliset ja valtionhallintoa sitovat päästöbudjetit vahvistaisivat ilmastolain ohjausvaikutusta viestimällä etenemispoluta kohti hiilineutraaliutta. Lakiehdotuksessa ei kuitenkaan ehdoteta päästöbudjettien ottamista osaksi uutta ilmastolakia. Sitra kannatti päästöbudjettien lisäämistä osaksi uudistettavaa ilmastolakia ja esitti, että vähintään tarkasteltaisiin päästöbudjettien asettamista osana tulevaisuuden ilmastolain kehitystyötä. Myös Helsingin yliopiston kuluttajatutkimuskeskus näki, että sitovat päästöbudjetit viestisivät halutusta kehityksestä ja voisivat täydentää nykyistä järjestelmää.

Monessa lausunnossa katsottiin, että ilmastolain soveltamisalaa tulisi laajentaa muun muassa valtio-omisteisiin yhtiöihin. Ihmisoikeuskeskus huomautti lausunnossaan, että yritysten toiminnalla on suuri merkitys ilmastokriisin torjumisessa. Laissa tulisi ihmisoikeuskeskuksen mukaan velvoittaa vähintään julkisoikeudelliset laitokset, yhteisöt ja valtio-omisteiset yritykset edistämään ilmastokriisin torjuntaa. Climate Move esitti lisättäväksi, että ilmastolain tavoitteet ja lain nojalla laaditut ilmastosuunnitelmat tulee ottaa huomioon kaikessa hallinnollisessa päätöksenteossa – myös valtio-omisteisissa yhtiöissä.

Ilmastolain kytkennät muihin lakeihin nousi laajasti esiin lausunnoissa. ELY-keskusten yhteisessä lausunnossa katsottiin, että ilmastolain kytköksiä muuhun lainsäädäntöön tulee pyrkiä edelleen vahvistamaan. Monet maakuntien liitot pitivät tärkeänä, että ilmastolain viimeistelyssä yhteiskytkennät muiden valmistelussa olevien lakien, kuten maankäyttö- ja rakennuslain sekä

¹ Hankkeen [loppuraportti](#).

luonnonsuojelulain, tarkistetaan. Jyväskylän yliopisto totesi puolestaan, että ilmastolain tulee olla tavoitteiltaan yhteneväinen parhaillaan uudistettavien luonnonsuojelulain sekä maankäyttö- ja rakennuslain kanssa. Luonnonsuojelulain perusteluissa mainittu kokonaisuheikentymättömyyden periaate olisi Jyväskylän yliopiston mukaan huomioitava myös ilmastolaissa. Suomen ilmastopaneeli näki esityksen puutteena sen, ettei perusteluissa tuoda esiin, mitkä voisivat olla ne lait, joihin pitäisi sisällyttää viittaus ilmastolakiin 4 §:n mukaisesti. Merkityksellisiä lakeja ovat tästä näkökulmasta paneelin mukaan esimerkiksi maankäyttö- ja rakennuslaki sekä laki liikennejärjestelmästä ja maantiestä, sillä ne sisältävät valtakunnallisia, ilmastokysymysten osalta merkityksellisiä suunnittelujärjestelmiä.

Liite 1: Lausunnonantajat

350 Suomi ry
Aalto-yliopiston kaupakorkeakoulun filosofian yksikkö
ACCC - Ilmakehän ja ilmaston osaamiskeskus
Aktivistimummot
Aluehallintovirastojen ympäristölupavastuualueiden yhteinen lausunto
Amnesty International Suomen osasto
Bioenergia ry
BirdLife Suomi ry
Changemaker
Climate Leadership Coalition
Climate Move
Creatura Think & Do Tank ry
Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia
Ekoenergo Oy:n
Elinkeinoelämän keskusliitto EK
Elintarviketeollisuusliitto ry
Energiateollisuus ry
Etelä-Hämeen luonnonsuojelupiiri
Etelä-Karjalan liitto
Etelä-Pohjanmaan ELY
Etelä-Pohjanmaan liitto
Etelä-Savon ELY
Finanssiala ry
Finnwatch ry
Gasgrid Finland Oy
Greenpeacen
Helen Oy
Helsingin seudun ympäristöpalvelut -kuntayhtymä
Helsingin Vasemmistonuoret ry
Helsingin yliopisto Kuluttajatutkimuskeskus
Helsingin yliopiston kestävyystieteen instituutti (HELSUS)
Helsingin yliopisto
Hengitysliitto
Hämeen ELY-keskus
Hämeen liitto

Hämeenlinnan kaupunki
Ihmisoikeuskeskus
Ihmisoikeusliitto
Ilmastofoorumi ry
Ilmastoisovanhemmat ry. - Klimatmor- och farföräldrar rf.
Ilmastolääkärit
Ilmatieteen laitos
Invalidiliitto ry
Isännöintiliitto ry
Itä-Suomen yliopiston harjoittelukoulun Tulliportin normaalikoulu
Itä-Suomen yliopiston ilmasto- energia- ja ympäristöoikeuden keskus (CCEEL)
Jyväskylän yliopisto
Järvi-Suomen maaseudun ympäristö- ja ilmasto-ohjelma/Etelä-Savon ELY
Kaakkois-Suomen ELY
Kainuun ELY-keskus
Kainuun liitto
Kaivosteollisuus ry
Kemianteollisuus ry
Keski-Pohjanmaan liitto
Keski-Suomen ELY
Keski-Suomen liitto
Kilpailu- ja kuluttajavirasto
Koneyrittäjät ry
Korkein hallinto-oikeus
Kuluttajaliitto – Konsumentförbundet ry
Kymenlaakson liitto
Lahden kaupunki konsernipalvelut
Lapin ELY
Lapsiasiavaltuutetun toimisto
Liikenne- ja viestintävirasto Traficom
Luonnonvarakeskus
LVM
Maa- ja metsätalousministeriö
Maa- ja metsätaloustuottajain keskusliitto MTK r.y.
Maan ystävät ry
Maaseutupolitiikan neuvoston sihteeristö
Matkailu- ja Ravintolapalvelut MaRa ry
Meidän metsämme -kansalaisryhmä
Metsähallitus
Metsäteollisuus ry
MTK Keski-Pohjanmaa
MTK-Varsinais-Suomi
Museovirasto
Northeast Flow Oy
Nuorten Agenda2030
Oikeuskanslerinvirasto
Oikeusministeriö
Oulun yliopisto
Paliskuntain yhdistys

Palkansaajakeskusjärjestöjen SAK Akava ja STTK yhteinen lausunto
PALO-tutkimushanke
Pirkanmaan ELY
Pirkanmaan liitto
Pirkanmaan maakuntahallitus
Plan International Suomi (lastenoikeus)
Plan International Suomi (nuoret)
Pohjanmaan ELY
Pohjois-Karjalan ELY-keskus
Pohjois-Karjalan maakuntaliitto
Pohjois-Karjalan maakuntaliitto
Pohjois-Pohjanmaan ELY
Pohjois-Pohjanmaan liitto
Pohjois-Savon ELY
Pohjois-Savon liiton
Pohjois-Savon luonnonsuojelupiiri ry
Pyöräliitto ry
Päijät-Hämeen liitto
Rakennusteollisuus RT ry
Rakli ry
Saamelaiset allekirjoittajat
Saamelaiskäräjät
Sámi Árvvut rs
Sámi Sister ry
Sámiráđđi - Saamelaisneuvosto
Samkommunen för Egentliga Finlands sjukvårdsdistrikt
Satakunnan ELY
Satakuntaliitto
Sosiaali- ja terveysministeriö
SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry
Strategisen tutkimuksen neuvoston rahoittama Ilmastotuupaus -konsortio/ THL
Suomalaiset Kehitysjärjestöt - Finnish Development NGOs (Fingo Ry)
Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry
Suomen Biokierto ja Biokaasu ry
Suomen CA-viljelyn yhdistys
Suomen Ekomodernistit ry
Suomen ilmastopaneeli
Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra
Suomen Kiinteistöliitto ry
Suomen kommunistinen puolue
Suomen Kuljetus ja Logistiikka SKAL ry
Suomen Kuntaliitto ry
Suomen Luonnonsuojeluliiton Etelä-Savon piiri ry
Suomen Luonnonsuojeluliiton Jyväskylän seudun yhdistys
Suomen Luonnonsuojeluliiton Keski-Suomen piiri ry
Suomen luonnonsuojeluliiton Kymenlaakson piiri ry
Suomen luonnonsuojeluliitto
Suomen luonto- ja ympäristökoulujen liitto ry
Suomen Luontopaneeli

Suomen Lähetysseura
Suomen Lähienergialiitto ry
Suomen nuorisovaltuustojen kattojärjestö Allianssi ry
Suomen porosaamelaiset ry
Suomen Tuulivoimayhdistys ry
Suomen UNICEF ry
Suomen YK-nuoret
Suomen ympäristökeskus
Suomen Yrittäjät ry
Svenska lantbruksproducenternas centralförbund SLC r.f.n
Tampereen yliopiston tutkijat
Teatteri- ja mediatyöntekijöiden liitto Teme ry
Tehy ry
Teknologian tutkimuskeskus VTT Oy
Teknologiateollisuus ry
Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos THL
Tilastokeskus
Turun kaupunki
Työ- ja elinkeinoministeriö
Ulkoministeriö
Uudenmaan ELY-keskus
Uudenmaan liitto
Valtion nuorisoneuvosto
Valtion taloudellinen tutkimuskeskus
Valtiontalouden tarkastusvirasto
Valtiovarainministeriön
Varsinais-Suomen ELY
Varsinais-Suomen liitto
Väylävirasto
Westenergy Oy
WWF Suomi
Ympäristöahdistuksen mieli –hanke
Ålands landskapsregering

Lisäksi 282 kansalaista toimitti lausunnon.

Liite 2: Lausuntopyynnön jakelu

Aalto yliopisto
Akava ry
Allianssi ry
Amnesty Suomi
Anaråšah rs - Inarinsaamelaiset ry
Autoliitto
Baltic Sea Action Group
Bioenergia ry
Business Finland

Changemaker
Climate Leadership Coalition
Climate Move
Eduskunnan oikeusasiamies
Elinkeinoelämän keskusliitto
Elintarviketeollisuus ry
Energiateollisuus ry
Energiavirasto
Etelä-Karjalan liitto
Etelä-Pohjanmaan liitto
Etelä-Savon maakuntaliitto
FEE Suomi
Finanssiala
FINGO
Finnwatch
Fridays For Future Suomi
Greenpeace Suomi
Hanken Svenska Handelshögskolan
Helsingin yliopisto
Hämeen liitto
Ihmisoikeuskeskus
Ihmisoikeusliitto
Ilmastopaneeli
Ilmastovanhemmat ry
Ilmatieteen laitos
Invalidiliitto
Itä-Suomen yliopisto
Jyväskylän yliopisto
Kainuun liitto
Kaupan liitto
Kemianteollisuus ry
Keski-Pohjanmaan liitto
Keski-Suomen liitto
Kestävyyspaneeli
Kilpailu- ja kuluttajavirasto
KIVO - Suomen Kiertovoima ry
Kolttien kyläkokous
Korkein hallinto-oikeus
Kuluttajaliitto
Kymenlaakson Liitto
Lapin liitto
Lapin yliopisto
Lappeenrannan-Lahden teknillinen yliopisto
Lapsiasiainvaltuutettu
Linja-autoliitto
LUKE
Luonto-Liitto
Luontopaneeli
Maan ystävät ry

MaRa ry
Marttaliitto
Metsä-, kalastaja- ja tunturisaamelaiset ry
Metsähallitus
Metsäteollisuus ry
Motiva Oy
MTK ry
Natur och Miljö
Nuorten Agenda 2030
OKV
Oulun yliopisto
Paliskuntain yhdistys
Pirkanmaan liitto
PLAN Suomi
Pohjanmaan liitto
Pohjois-Karjalan maakuntaliitto
Pohjois-Pohjanmaan liitto
Pohjois-Savon liitto
Päijät-Hämeen liitto
Rakennusteollisuus RT ry
RAKLI ry
Saamelaiskäräjät
Sahateollisuus ry
SAK
Satakuntaliitto
Sitra
STTK ry
Suomen Kiinteistöliitto
Suomen kuljetus ja logistiikka SKAL ry
Suomen Kuntaliitto
Suomen luonnonsuojeluliitto
Suomen Partiolaiset
Suomen saamelaisnuoret ry
Suomen saamelaisten keskusjärjestö ry
Suomen Tekstiili & Muoti
Suomen tuulivoimayhdistys
Suomen valtiosääntöoikeudellinen seura
Suomen Varustamot ry
Suomen YK-liitto
Suomen ylioppilaskuntien liitto SYL ry
Suomen ympäristökeskus
Suomen ympäristöoikeustieteen seura SYS ry
Suomen yrittäjät
Svenska lantbruksproducenternas centralförbund
Tampereen yliopisto
Teknologian tutkimuskeskus VTT
Teknologioteollisuus
Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos (THL)
Tilastokeskus

Traficom
Turun yliopisto
UNICEF Suomi
Uudenmaan liitto
Vaasan yliopisto
Valtion taloudellinen tutkimuskeskus VATT
Valtiontalouden tarkastusvirasto (VTV)
Varsinais-Suomen liitto
Väylävirasto
WWF Nuoret
WWF Suomi
Yhdenvertaisuusvaltuutettu
YK-nuoret
YTP ry
Åbo Akademi
Ålands landskapsregering